

Kuruluşu, Gelişmesi ve Fonksiyonel Özellikleri Açısından Midyat Şehri

Midyat with Respect to Its Foundation, Development and Functional Characteristic

Cemal SEVİNDİ

Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
Coğrafya Bölümü
csevindi@atauni.edu.tr

Dilek DAŞDEMİR

MEB Mardin Ömerli
Atatürk İlköğretim Okulu
dilek-36@hotmail.com

ÖZET

Midyat Şehri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde Mardin İli sınırları içerisinde yer alır. Diyarbakır Havzası ile Suriye açılan düzlükleri birbirinden ayıran Mardin-Midyat Eşiği yöresinin önemli şehirlerinden biri olan Midyat, Mezopotamya medeniyetlerine ait izlerin korunabildiği nadir alanlardan biridir. Farklı dilleri konuşan, farklı etnik kökenli insanların, farklı dinlerini uyum içerisinde yaşayabildiği Midyat Şehri, medeniyetler uzlaşmasının yaşandığı yerleşmelerdendir. Kültürel çeşitlilik, Midyat'ın şehrsel dokusunun yanı sıra sosyo ekonomik yapısını da yansıtmıştır.

Anahtar Kelimeler: Midyat, Mardin, Tur Abdin, şehir coğrafyası, Midyat kalkerleri

ABSTRACT

Midyat is located within the boundaries of Mardin and in the Tigris Region of southeastern Anatolia region. One of the significant cities of Mardin-Midyat plateau which separates Diyarbakır Basin from the plains that reach Syria, Midyat is one of the rare places where traces of Mesopotamia civilizations have survived and have been protected. A place where people with different languages, different ethnic roots and different religions have been living harmoniously, Midyat stands for one of the settlements of civilizational agreement. Cultural diversity has been reflected upon not only urban structure of Midyat but upon its socio-economic structure.

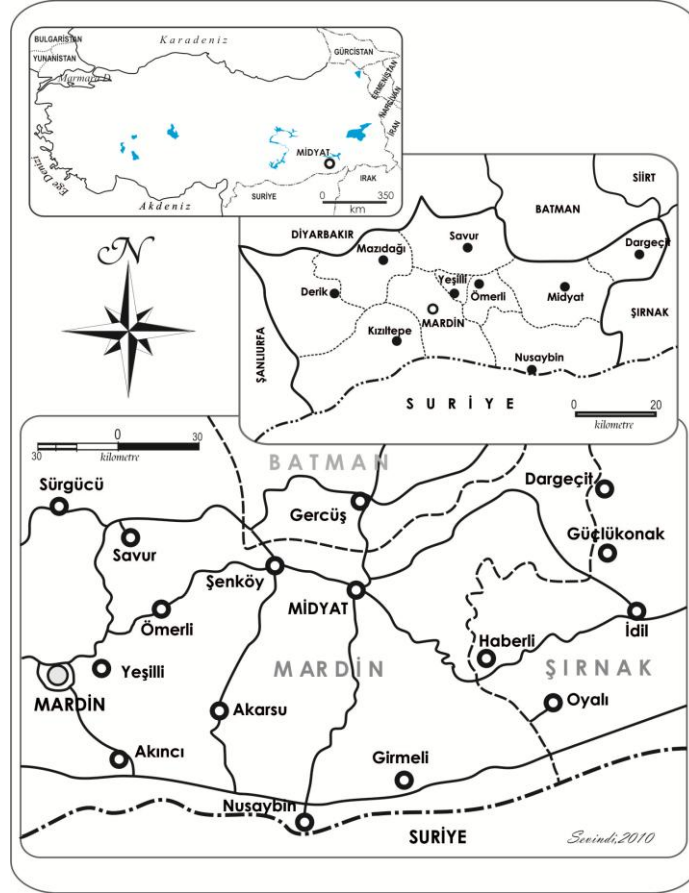
Keywords: Midyat, Mardin, Tur Abdin, urban geography, Midyat limestones

1. Konum ve Başlıca Özellikler

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin Dicle Bölümü'nde yer alan Midyat Şehri, idâri açıdan Mardin İli'ne bağlı Midyat İlçesi'nin yönetim bölgesinde bulunmaktadır. İlçeyi güneyde Nusaybin, batıda Ömerli, kuzeydoğuda Dargeçit, kuzeybatıda Savur, kuzeyde Gercüş (Batman) ve doğuda İdil (Şırnak) ilçeleri çevreler. Midyat Şehri, toplam 1083 km² yüzölçümüne sahip Midyat İlçesi'nin idâri merkezi durumundadır (Harita 1).

Araştırma sahası *Mardin-Midyat Eşiği*, *Mardin-Midyat Basamağı*, *Mardin Plâtosu*, *Mardin-Midyat-Gercüş Eşiği Yöresi* gibi adlarla tanınan, kabaca doğu-batı doğrultulu ve ortalama yükseltisi 1200-1300 metreyi bulan plâto sahasında yer alır. Dicle Nehri ile kuzeyde Diyarbakır Havzası'ndan, doğuda ise Gabar Dağı'ndan ayrılan *Mardin-Midyat Eşiği'ni*, batıda Şanlıurfa-Viranşehir

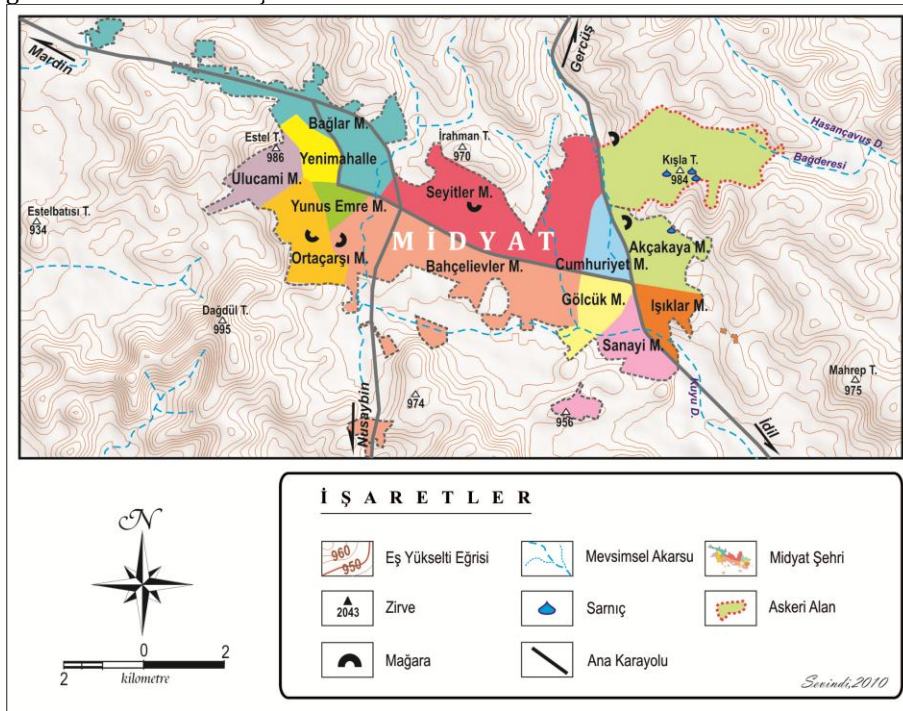
plâto sahası ve güneyde, Suriye içlerine kadar devam eden alçak düzlükler (*Kızıltepe, Nusaybin ovaları*) çevreler. Diyarbakır Havzası ile Suriye düzlükleri arasında yer alan ve yükseltisi nedeniyle doğal bir engel durumundaki Mardin-Midyat Eşiği, tarihin çeşitli dönemlerinde farklı adlarla anılmıştır. Kuşkusuz bu isimlerden en yaygın olanı *İbadet Edenlerin Dağı* anlamına gelen **Tur (dağ) Abdin** (*kulluk eden, ibadet eden*)'dir.

Harita 1. Araştırma Sahasının Lokasyon Haritası.

Mardin-Midyat Eşiği'nin kabaca merkezi kesiminde, 36°26'N-41°19'E ve 37°24'N-41°22'E coğrafi koordinatlarında yer alan Midyat Şehri, güneybatısındaki Mardin İl Merkezi'ne 67 km. uzaklıktadır. Şehri, kuzeydoğuda Kışla Tepe (984 m.), kuzeyde İbrahim Tepe (970 m.), kuzeybatıda Estel Tepe (986 m.), batıda Estelbağları Tepe (970 m.), güneybatıda Dağdül Tepe (995 m.), güneyde 974 rakımlı tepe ve güneydoğuda Mahrep Tepe (975 m.) çevrelemektedir (Harita 2). Şehir yerleşim alanı ortalama 940 metre yükseklikte yer almakta olup, şehri çevreleyen kubbe görünümü kazanmış

tepelik alanlarla arasında 50 metreyi pek aşmayan yükselti farkları mevcuttur. Bu relief özelliklerine bağlı olarak, morfolojik açıdan inceleme sahası ve çevresinde hafif dalgalı bir plâto görünümü hâkimdir. Kışla Tepe'nin (984 m.) güney eteklerinde kurulmuş *Midyat Kasabası* ile 3,4 km. kuzeybatıda, Estel Tepe (986 m.) çevresinde yer alan *Estel Köyü*, Midyat Şehri'nin ilk nüvelerini oluşturur. Şehir bu iki yerleşmeyi birbirine bağlayan güneydoğu-kuzeybatı yönlü karayolu boyunca, karşılıklı iki merkezden büyüyerek bu günkü görünümünü kazanmıştır.

Harita 2. Midyat Şehri ve Yakın Çevresinin Topoğrafya Haritası.

Araştırma sahası ve yakın çevresindeki araziler bütünüyle Orta Eosen'le yaşlandırılmakta olup, stratigrafik açıdan sahayı kalkerlerden müteşekkil *Midyat Formasyonu* temsil eder. *Midyat Kalkerleri*, *Midyat Karbonatları* olarak da adlandırılan formasyona, bazı araştırmacılar en iyi tip kesitin Fırat Nehri kıyısında bulunan Hoya Köyü'nde olması nedeniyle *Hoya Formasyonu* ismini vermişlerdir (Tuna,1973:21). Midyat Formasyonu 500-850 metre kalınlığında, ince kristalli, sert ve sık dokulu, açık bej renkli, orta veya kalın kalker tabakalarından oluşur. Formasyona dâhil olan tebeşirli seviyeler ise genelde kalın tabakalı, beyazımsı renklere ve yumuşak yapıdadırlar (Özel,2003:42). Midyat Formasyonu, şehrin doğu, batı ve güneyinde tebeşirimsi kireçtaşları ile gri krem renkli kireçtaşları şeklinde izlenir. Bu kesimlerde formasyonun 300 metre kalınlığa sahip olduğu, daha derinlere doğru dolomitik kireçtaşlarıyla

devam ederek 600 metre kalınlığa ulaştığı tespit edilmiştir (Topkaya,1957:33, İmamoğlu,1993:26) (Fotograf 1). *Midyat Kalkerleri*, Orta Eosen transgresyonu (*Vindobonien Transgresyonu*) sonucunda sınırlı sığ bir denizden, sığ açık denize ve şelf kenarı/önüne dek uzanan ortamlarda çökelmiştir (Günay,1998:200-227,Biricik,1974:121-134). Saha Oligo-Miosen'de kara haline dönüştükten sonra, Üst Miosen'de başlayıp Pliosen boyunca devam eden tektonik hareketlerle yükselmiş, eş zamanlı olarak aşınım süreçlerine maruz kalmıştır (Türkunal,1980:16-23).

Kalkerlerin tabaka ve masif bir kütle halinde bulunduğu yerlerde, özellikle suların tesiri ve dış kuvvetlerin aşındırması sonucunda genelde dar vadiler, dik ve kayalık yamaçlar, kornişler, sivri tepe ve yaylalar, yer yer mağaralar ve çeşitli ebatta kapalı depresyonlardan oluşan *karakteristik kalker röliefi* gelişir. Erime ve aşındırmanın fazla olmadığı yerlerde ise karstik rölief ya hiç görülmez ya da iyi gelişmemiş durumda bulunur (Yalçınlar,1969:762-780). Morfolojik açıdan benzeri durum, inceleme alanı ve çevresinde izlenen ve kalınlığı 600 metreyi bulan *Midyat Kalkerleri* yayılım alanı için de söz konusudur. Nitekim Midyat Şehri'nin bulunduğu alan ve yakın çevresinde, karst gelişimine uygun litoloji mevcut olmakla birlikte yer yer uvala, dolin ve mağara oluşumları dışında yüzeyde etkin bir karstlaşma izlenmemektedir. Dolayısıyla inceleme sahası ve çevresinde, az yarılmış vadilerle kesintiye uğrayan, alçak tepelerle çevrelenmiş karstik plato görünümü gelişmiştir (Fotograf 2). Kuşkusuz bu durum, klasik kalker röliefin gelişimine imkân verecek miktarda yağışın alınmayışı, zayıf bitki örtüsü, düzenli akış gösteren akarsuların bulunmayışı ve litolojik-yapısal özelliklerle ilgilidir. Diğer taraftan, sahadaki kalker tarih boyunca yapı malzemesi olarak kullanılmış ve Midyat Şehri'ndeki muhteşem ibadethaneler, konutlar ve hanlar inşa edilmiştir.

Fotograf 1. Araştırma sahasında yaygın olan Midyat kalkerlerinden bir görünüm.

Fotograf 2. Midyat Şehri'ni çevreleyen tepelik alanlardan genel bir görünüm.

Midyat Meteoroloji İstasyonu'nun (37°25'N- 41°20'E, 950 m.) 1975-2003 yılları arasındaki verilerine göre, sahada yıllık ortalama sıcaklık değeri 15,0°C'dir. Ortalama sıcaklık değerinin en yüksek olduğu ay 27,9°C ile Temmuz olmakla beraber, Ağustos ayı ortalaması da 27,7°C'yi bulmaktadır. Ortalama sıcaklığın en düşük olduğu ay ise 3°C'lik ortalaması ile Ocak'tır (Tablo 1).

İstasyonun ortalama yüksek ve ortalama düşük sıcaklıkları incelendiğinde, Midyat'ta sıcaklığın Ocak (-0,3°C) ve Şubat (-0,1°C) aylarında eksi değerlere düşebildiği; Temmuz (37,4°C) ve Ağustos (37,5°C) aylarında ise ortalama değerleri aştığı dikkati çeker. Yüksek karasallığa işaret eden bu değerlerden hareketle Midyat'ın kontinentalite derecesi Conrad'a göre %56, Koçman ve Sezer'e göre %41'i bulmaktadır (Sezer,1990:110). Midyat'ta mutlak ekstrem sıcaklıkların yıl içindeki dağılışı, sahanın ekonomik hayatı üzerinde önemli etkilere sahiptir. Örneğin Haziran-Eylül devresinde, inceleme alanında sıcaklıklar 40 dereceyi aşabilmekte, Kasım-Mart devresinde ise 0°C'nin altına inebilmektedir. Dolayısıyla genel olarak kış aylarında tarımsal faaliyetler kesintiye uğramadan yürütülürken, soğuk baskınlarından kaynaklanan erken ve geç donlar söz konusudur. Sahada sıcaklığın 0°C altına indiği günlerin toplam sayısı 35,2 gündür. Donlu günlerin aylara göre dağılımı incelendiğinde, Ocak ayında 12,1 günün donlu geçtiği görülmektedir. Kış mevsiminin tamamında don riski mevcutken, gerek ilkbahar ve gerekse de sonbahar mevsimlerinde bu risk devam eder. Sahada Mayıs-Ekim devresi, don olaylarının görülmediği güvenli devreyi oluşturmaktadır. Ekstrem sıcaklık şartları bir kenara, ortalama sıcaklığın yıl içerisindeki dağılım düzeninden, Midyat İstasyonu'nun *Karasal Akdeniz Termik Rejimi*'nin etkisi altında olduğunu söyleyebiliriz (Koçman,1993:25).

Tablo 1. Midyat Meteoroloji İstasyonuna Ait Seçilmiş İklim Verileri (1975-2003).

Veri Türü	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ortalama Sıcaklık (°C)	3.0	4.1	7.4	13.0	18.6	24.3	27.9	27.7	23.2	16.7	9.8	4.8	15.0
Ort.Toplam Yağış (mm)	66.5	85.4	69.0	67.0	58.2	10.3	0.0	0.0	1.3	33.9	72.0	96.4	560.0
Donlu Günler	12.1	10.7	3.6	0.1	-	-	-	-	-	-	0.7	8.0	35.2
Ort.Kar Yağışlı Günler	3.8	4.1	1.2	0.1	-	-	-	-	-	-	0.7	1.9	10.2

Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü kayıtlarından derlenmiştir.

Midyat'ta yıllık yağış miktarı 560 mm'dir. Yıl içinde en fazla yağış 96,4 mm ile Aralık ayında belirlenirken, Temmuz ve Ağustos aylarında yağış tespit edilememiştir. Çalışma sahasında yağışın mevsimlere göre dağılımı incelendiğinde, toplam yağışın %42'lik bölümünün kış aylarında kaydedildiği dikkati çekmektedir. Bu mevsimi % 38,3'lük payı ile ilkbahar mevsimi, %18 ile sonbahar ve %1,5'lik payı ile yaz mevsimi takip eder. En yağışlı mevsim Kış olmakla beraber, Mart ve Nisan aylarında görülen yağış artışları, sahada *Gecikmiş Akdeniz Yağış Rejimi*'nin etkili olduğuna işaret etmektedir (Koçman,1993:56). Midyat'ta ortalama kar yağışlı günler sayısı 10,2 gün kadardır ve 9,8 günü kış mevsiminde tespit edilmektedir. Genelde yağışın hemen ardından eriyen kar örtüsü, yüzeyde uzun süre tutunmamaktadır.

Midyat Meteoroloji İstasyonu verileri kullanılarak, Thornthwaite yönetimine göre hazırlanan su bilançosunda, inceleme sahasının C₁B₃s₂b₂ harfleriyle ifade edilen kurak-az nemli, üçüncü dereceden mezotermal su fazlası kış mevsiminde ve çok fazla olan, karasal şartlara yakın iklim tipine sahip olduğu belirlenmiştir (Özel,2003:4-5).

Araştırma sahasındaki akarsu şebekeleri hidrografik bakımdan Basra Körfezi Akaçlama Havzasına bağlı, Dicle Nehri Havzası içerisinde yer alır. Sahada kalkerden müteşekkil karstik arazilerin geniş yer kaplaması, düzenli akışa sahip akarsuların gelişmesini büyük ölçüde engellemiştir. Nitekim Midyat Şehri ve yakın çevresinde, mevsimsel akışa sahip Kuyu Deresi, Hasançavuş Deresi, Bağ Deresi ve Katitoşko Deresi dışında herhangi bir akarsu mevcut değildir. Arazinin geçirimsizlik derecesi, yağış miktarı, yağışın şekli, sıcaklık ve buharlaşma, arazinin eğimi ve bitki örtüsü; karstik sahalardaki yeraltı ve yerüstü sularının durumunu doğrudan etkiler. Bu tür yörelerde eriyebilen kayaların oluşturduğu tabakaların kalınlığı ve çatlaklı yapısı yüzeysel akışa geçebilecek suyu miktarını azalmasına yol açarken, zengin yeraltı suyu kaynaklarının gelişimine imkân hazırlamaktadır. Dolayısıyla yağış miktarı yeterli kabul edilse de nispeten düşük eğimli ve geçirimsizliği yüksek kalker araziler, inceleme sahasında sürekli akışlı akarsuların gelişimini engellemiştir. Bununla bağlantılı olarak Midyat Şehri'nin içme ve kullanım suyu ihtiyacı, günlük 195.000 m³ kapasiteli 5 adet sondaj kuyusundan karşılanmaktadır.

Midyat-Nusaybin arasında yer alan ve ana kollarını Aksu ve Karasu derelerinin oluşturduğu Çağçağ Irmağı, yörenin en önemli akarsuyudur. Uzun zaman Midyat Şehri'nin içme suyu ihtiyacının karşılandığı ırmak üzerine 1968 yılında kurulan *Çağçağ Hidroelektrik Santrali* ile şehir düzenli olarak elektrik almaya başlamıştır (mülakatlardan anlaşıldığı kadarıyla şehirde sıklıkla elektrik kesintileri meydana gelmekte, bağlantılı çalışan içme suyu şebekesi de işlemez hale gelmektedir). Tarımsal faaliyetler için de son derece önemli olan Çağçağ Irmağı kaynakları, sıcak yaz günlerinde yöredeki insanların mesire alanının durumundadır (Fotograf 3). Çağçağ Irmağı maksimum akıma Mayıs ayında (12 m³/sn) ulaşmakta olup, Haziran ayından itibaren akımı azalmakta ve en düşük seviye Ağustos ayında tespit edilmektedir.

İnceleme sahası ve yakın çevresi, *Kahverengi Orman Toprakları*'nın yayılış alanı içerisinde kalmaktadır. Bu topraklar yüksek kireç muhtevasına sahip ana madde üzerinde gelişmekte olup, profili A (B) C şeklindedir. İyi gelişmiş olan A horizonu, belirgin ve koyu kahverenkli. Dağılgan olan bu horizon, gözenekli ve granüler yapıdadır. Bitki besin maddeleri bakımından zengin, hafif asitli reaksiyonda, kireçli ana materyal içeren *Kahverengi Orman Toprakları* 30 cm.-1 m. derinlik gösterirler (Köy Hizmetleri,1999:9-15, Ergene,1997:451, Atalay,2006:408-409). *Kahverengi Orman Toprakları* yüksek oranda kireç ihtiva etmeleri nedeniyle, başta fosfor olmak üzere demir, manganez ve çinko gibi bazı bitki besin elementlerinin toprakta tutunmasını ve bitkiler tarafından alınmasını önlemektedir (Ergene,1997:458). İnceleme alanındaki vadi tabanlarında, eğimin nispeten az olmasına bağlı olarak kahverengi toprakların kalınlığı artar. Nem kaybı ve oksitlenmeye bağlı olarak bu alanlardaki toprakların rengi, eğimli yüzey topraklarına oranla daha kızıl tonlarda izlenmektedir. Söz konusu alanlar ekip-biçme ve ekip-dikme faaliyetleri açısından oldukça önemlidir.

Orta kuşağın tipik step yayılım alanlarından biri de Anadolu'da bulunur. Toros Dağları'nın eteklerinden başlayarak Anadolu'nun içlerine kadar sokulan stepler, ova tabanlarından 1000 m'ye kadar olan sahalarda klimaks (çevre şartlarıyla tamamen uyumlu) karakterde yayılış gösterir. Bununla beraber İç Anadolu, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu bozkırları arasında tür kompozisyonu ve verimlilik yönünden önemli farklar bulunur. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan inceleme sahasının da doğal bitki örtüsü steptir. Sahada İran-Turan step elemanlarına ait türler yaygın olarak izlenmektedir (Atalay,1983:234), (Fotograf 4). Bununla birlikte Midyat Şehri'nin yaklaşık 5 km kuzeybatısında Acırlı Köyü'nde, anıt ağaç (350 yaşında) olarak koruma altına alınmış menengiç ve meşe ağaçları mevcuttur. Sahada yerleşme tarihinin 3500-4000 yıl öncesine dayanması nedeniyle, Midyat çevresindeki ağaç topluluklarının tahrip edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Yapılan mülâkatlarda geleneksel olarak Menengiç (*Pistacia terebinthus*) yağından sabun (bittim) yapıldığı, meyvelerinin çerez olarak yendiği belirlenmiştir. İnceleme alanındaki step türleri, yaz mevsiminde yüksek ortam sıcaklığı ve yağışın olmaması nedeniyle kısa sürede sararıp kurumaya başlar. Vejetasyon sürecini etkileyen yüksek sıcaklıklar ve sürekli akarsuların bulunmaması; yaz devresinde meracılığı ve dolayısıyla hayvancılık faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. İnceleme alanında doğal step türlerinden *Geven* (*Astragalus* sp.), *Yavşan* (*Artemisia* sp.), *Çoban yastığı* (*Acontholimon* sp.), *Kılıçotu* (*Stipa lagoscae*), *Kekik* (*Thymus* sp.) *Yoğurt Otu* (*Galium murale*), *Çakır Dikeni* (*Centaurea aspera*), *Yonca* (*Medicago minima*), *Çörek Otu* (*Nigella arvensis*), *Gelincik* (*Papaver lacvigatum*), *Sarmaşık* (*Convolvulus cantabrius*), *Üçgül* (*Trifolium scabrum*), *Menekşe* (*Viola kitabeliana*), *Sığır Kuyruğu* (*Verbascum* sp.) türleri yaygın olarak bulunmaktadır.

Fotograf 3. Çağçağ Irmağı kollarından Aksu Deresi'nden bir görünüm.

Fotograf 4. Midyat ve çevresinin doğal bitki örtüsü step türleriyle temsil edilir.

2. Midyat Şehrinin Kuruluş ve Gelişmesi

Fırat ve Dicle nehirlerinin suladığı topraklar, ilk medeniyetlerin ortaya çıktığı, insanlık tarihinin en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Batılı kaynaklar bu bereketli topraklara *iki nehir arası* anlamına gelen *Mezopotamya* adını verirken, Araplar bu bölgeyi iki kısma ayırarak güneyine *Sevâd* veya *Irak*,

kuzeyine de *ada* anlamına gelen *el Cezîre* demişlerdir (Çevik,2007:105,Öztürk-Yılmazçelik,2004:40). El Cezire olarak adlandırılan Yukarı Mezopotamya'nın önemli morfolojik ünitelerinden biri de kuzeyde Diyarbakır Havzası ile sınırlanan, kuzeybatıda Karacadağ ve güneyde Mezopotamya düzlüklerinin çevrelediği Mardin-Midyat Eşiği'dir. Diyarbakır Havzası'nı Suriye düzlüklerinden ayıran bir set görünümündeki eşik sahası, Asur döneminde *Kaşyari Dağı*, Roma hâkimiyeti devresinde *Mos Masius Dağı* ve Ortaçağ'da ise *Tur Abdin* olarak adlandırılmıştır. Ulaşım için önemli bir engel teşkil etmese de çevresine göre yüksekte yer alan *Tur Abdin* yöresinin merkezi Midyat olarak kabul edilir (Erkanal,2007:3-4, Çevik,2007:106, Yücel,1987:112-113, Göyünç,1991:40).

Mardin-Midyat Plâtosu tarihin hemen her döneminde Mezopotamya-Anadolu uygarlıkları ilişkilerinde bir geçit sahası rolü oynamıştır. Plâtonun merkezi kesimlerinde yer alan Midyat, doğuda Cizre, güneyde Nusaybin, kuzeyde Gercüş-Hasankeyf ve batıda Mardin'i birbirine bağlayan yolların kesiştiği konumda yer alır. Örneğin Asur orduları Kaşyari Dağı'nı (*Mardin-Midyat Eşiği*) aşarak Dicle vadisine ulaşmakta ve bu vadiyi takiben Doğu Anadoluya uzanabilmekteydiler. Bu dönemlerde Kaşyari Dağı aşılrken Cizre-Midyat arasında *Kaşyari Yolu*, Nusaybin-Midyat arasında *Çağçağ Yolu* kullanılmakta ve bu yollar daha güneydeki Kral Yolu'na bağlanmaktaydı (Erkanal,2007:3-11,Nasıroğlu,2010:15-16). Asur dönemi yazılı kayıtlarında (M.Ö.1307-1275) geçit bölgesiyle ilgili olarak en çok adı geçen yerleşme Savur'dur (Mardin). Midyat adı ise ilk kez II.Assurnasipal'ın (M.Ö.884-858) Kaşyari dağı'nı izleyen bir seferini anlatan çivi yazıtlarında **Matiate** olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine II.Salmanassar (M.Ö.858-824) dönemine ait metinlerde, Midyat'ın adı **Matuyatu** olarak kayıtlara geçmiştir. *Asur* ve *Yeni Asur* dönemine ait yazılı kayıtlar, Kaşyari Dağı'nın kuzey-kuzeydoğuya yönelik seferlerde bir geçit bölgesinin olarak kullanıldığını ve Midyat'ın ise bu yörenin en önemli siyasi merkezi olduğunu ortaya koymaktadır (Çevik,2007:109, Erkanal,2007:4). Yine Asur metinlerinde geçen ve **Nirbu** olarak adlandırılan mevkiinin de, Kaşyari Dağı'nın merkezi kesimlerini oluşturan Midyat ve çevresi için kullanıldığı tahmin edilmektedir (Göyünç,1991:2).

Asur kayıtlarında Midyat için kullanılan **Matiate** adının *Mağaralar Kenti*, **Matiyatu**'nun *Yatu Ülkesi* anlamına geldiği ve **Midyat**'ın ise *Ayna* anlamına gelen Farsça, Arapça, Süryanice karışımından meydana gelmiş bir isim olduğu konusunda görüşler mevcuttur. Yine bazı görüşlerde Midyat Şehri'nin kuzeybatısında Acırlı Beldesi sınırları içerisinde yer alan Elet mevkiinde bulunan mağaraların, Midyat'ın ilk kuruluş yeri olduğu ve *Mağaralar Kenti* adının buradan geldiği ileri sürülmektedir (İşler-Çetin,2000:4-14, Erkanal,2007:4, Günay, 2007:682). Yerinde yapılan incelemelerde söz konusu mağaraların Midyat'ın 5,8 km kuzeybatısında, Acırlı Köyü'nün 2,4 km güneydoğusunda; Ziyaret Tepe (970 m.) ile 963 m. rakımlı tepe eteklerinde konumlu olduğu belirlenmiştir. Midyat kalkerleri içerisinde insan eliyle

oluşturulmuş çeşitli ebatlardaki toplam 43 mağara, 935-967 metre yüksetileri arasında yer almakta olup, girişleri ana ulaşım güzergâhını izleyebilecek şekilde kuzeydoğu yönlüdür. Birbiriyle bağlantıları belirlenemeyen mağaralar, korunma amaçlı inşaa edildikleri izlenimini vermektedir.

Yaygın olan bir görüşe göre Midyat, Derik ve Nusaybin ile birlikte Diyarbakır taraflarında yaşayan ve Eti kollarından *Komuk Türkleri* tarafından kurulmuştur (Günkut,1937:32,Dolebeni,1972:191,Arıncı,2009:375). Karşı görüş bulunmasa da yörede Komuk Türkleri'nin varlığına ilişkin güçlü tarihi kayıtlara henüz ulaşamadığını ileri süren görüşler mevcuttur (Taş,2007:258).

Midyat ve çevresi, bulunduğu konum nedeniyle tarihin akışı içerisinde sürekli olarak hedefte kalmış ve farklı medeniyetler arasında sık sık el değiştirmiştir. Nitekim Asurlardan sonra bölge sırasıyla İskit, Med ve Persler egemen olmuştur. M.Ö.331'de Makedonyalı İskender'in eline geçen bölge, İskender'in ölümünden sonra Seleukoslar hâkimiyeti altına girmiştir. Midyat Seleukoslar Devleti zamanında **Medeat** ismi ile tanınmaktaydı (Umar,1993:570). Seleukoslar'ın ardından saha Partlar'ın ve M.Ö.85-69 yılları arasında Armenia Kralı Büyük Tigra'nın kontrolü altında girmiştir. İzleyen altı asır boyunca saha Part/Pers ve Romalılar ile daha sonra bu devletlerin devamı olacak Bizans-Sasani mücadelelerine sahne olmuştur (Çevik,2007:112). İnceleme alanının içinde bulunduğu bölge, Hz.Ömer'in hilafeti döneminde (634-644) İslam/Arap hâkimiyetine girmiş ve sahadaki Bizans-Sasani çekişmesi son bulmuştur. Bölgede önceden de Arap nüfusu mevcut olmakla birlikte el Cezire'nin fethinin ardından Araplar'ın bölgeye yönelik göçleri hızlanmıştır. Yine bu dönemde Midyat yöresi için ilk kez **Tur Abdin** adı kullanılmaya başlanmıştır (Çevik,2007:117-124). Yöre 661-750 tarihleri arasında Emevilerin, 750-1050 yılları arasında ise Abbasilerin kontrolü altında kalmıştır.

XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Tur Abdin'in de içerisinde yer aldığı Diyar-ı Bekr bölgesine yeni ve dinamik bir unsur olan Türkler girmeye başlamış; bu tarihten itibaren bölge siyasetinin belirleyici ana unsuru Türkler ve kurdukları siyasi yönetimler olmuştur. Diyar-ı Bekr bölgesine *Irak Oğuzları* adını taşıyan Türkmen gruplar 1041-1042 yılları arasında Diyar-ı Bekr'den Musul'a kadar olan sahaya yerleşmeye başlamışlardır. Melikşah Dönemi'nde Diyar-ı Bekr'de Mervanoğulları hâkimiyetine son verilmesi ile bölge Selçuklu topraklarına katılmıştır. Özellikle 1085 yılından sonra sahaya yönelik yoğun Türkmen göçleri gerçekleşmiştir. Melikşah'ın ölümünden (1092) sonra bölgede çok sayıda Türkmen Beyliği ortaya çıkmıştır. Bu beyliklerden kuşkusuz en önemlisi Diyar-ı Bekr bölgesinin XI-XII arası tarih ve kültürüne damgasını vurmuş Artukoğulları Beyliği'dir (Çevik,2007:124-125, Turan,2004:238). Tur Abdin üzerindeki Artuklu egemenliği XIII. yüzyıla kadar sürdüyse de 1230 yılında bölge Eyyubi hükümlerine altına girmiştir. XIV. yüzyılın sonlarına doğru Timur tarafından istila edilen bölgeye, ikinci büyük Türkmen göçü gerçekleşmiş ve sahaya önce Karakoyunlu (1408) ve ardından Akkoyunlu

(1453) devletleri ve sonrasında Safeviler hükmetmiştir (Çevik,2007:124-128). Mardin yöresi, Yavuz Sultan Selim devrinde Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Osmanlı topraklarına katılmış ve Diyarbekir Eyaletine bağlanmıştır (Günay,2007:682).

XVI. yüzyıl kaynaklarında Midyat, Diyarbekir Eyaleti, Hasankeyf Sancağı içerisinde, Tur Nahiyesi'ne bağlı bir *karye* yani bir köy olarak geçmektedir (Sarı,2007:598). Midyat 1810 yılında, Diyarbekir Vilâyetinin, Mardin Sancağı'na bağlı kaza statüsüne getirilmiştir (Taş,2007:259). Kazalarda belediye teşkilâtlanması Mardin Livasında 1873-1874 yılında başlamış olup, Midyat belediyesi de bu yıllarda kurularak ilk belediye başkanı 1873-1874 döneminde göreve başlamıştır (Kankal,2007:467). Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Mardin Vilâyet haline getirilmiş ve Midyat kaza statüsünde bu vilâyete bağlanmıştır.

Günümüz de Midyat Şehri'nin bir parçası olan Estel, Cumhuriyet ilk yıllarında Midyat Kasabası'nın 3,4 km. güneybatısında yer alan, Midyat Kazası'na bağlı bir köy yerleşmesi durumundaydı. Çoğunluğu Müslüman/Arap nüfustan meydana gelen Estel'de, artan nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak üzere 1925 yılında belediye teşkilâtı kurulmuştur. Böylece birbirine oldukça yakın konumlarda belediye hizmetlerin verildiği iki yerleşme ortaya çıkmıştır. 26.05.1935 tarihinde alınan bir karar ile Midyat ve Estel belediyeleri birleştirilmiştir. Bu birleşme kararının alınmasında, hem verilen belediye hizmetlerin tek elden yürütülmesi ve hem de farklı din, dil ve etnik kökene sahip nüfusların kaynaştırılması amaçlanmış olabilir. Midyat ve Estel beldelerinin birleştirilmesiyle Midyat Belediyesi'nin hizmet sınırları genişlerken, kasaba nüfusu artmıştır. Birleşme sonrasında Estel Köyü ve Midyat Kasabası'nın büyümesi, iki yerleşmeyi birbirine bağlayan karayolunu takiben karşılıklı olarak gerçekleşmiştir. Devlet hastanesinin yanı sıra bazı resmi kurumların iki yerleşme arasındaki yol boyunca inşaa edilmesi, iki yerleşmenin kısa sürede birleşmesine ve bu günkü Midyat Şehri'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır (Fotoğraf 5,6).

Fotoğraf 5 Şehrin Midyat Kesimi'nden bir görünüm.

Fotoğraf 6. Şehrin Estel Kesimi'nden bir görünüm.

1950-1955 dönemi Midyat haritaları incelendiğinde, Midyat İlçe Merkezi'nin aralarında yaklaşık 3 km. mesafe bulunan iki mahalleden oluştuğu dikkati

çeker. Bunlardan eski Estel Köyünün bulunduğu kesim, ilçe yönetim merkezi olarak belirlenmiştir. 986 metre rakımlı tepenin (*Estel Tepe olarak adlandırıldı*) güney-güneydoğu eteklerinde yaklaşık 2,6 km² alan kaplayan *Estel Kesimi*, kısmen bu günkü Ulucami, Yunus Emre ve Yeni Mahalle ile Orta Çarşı Mahallesi'nin bir bölümünü içerisine almaktadır. Güneydoğuda Kışla Tepe'nin (984 m.) güney uzantıları üzerinde yer alan *Eski Midyat/Midyat Kesimi* ise o dönemde Midyat Mahallesi olarak adlandırılmıştı. Yaklaşık 3 km²'lik alana sahip mahalle, bu günkü Akçakale ve Işıklar mahallerinin bir bölümünü içerisine alacak şekilde yayılış göstermekteydi.

Midyat Mahallesi, Mardin karayolu ile ilçe yönetim merkezine (Estel Kesimi) bağlanmaktaydı. Estel-Midyat kesimleri arasındaki yerleşmeye uygun alanlar artan nüfusa bağlı kısa sürede ticarethane ve konutlarla dolmaya başlamıştır. Karayoluna yakın olma isteği, Estel ve Midyat kesimlerine ulaşım kolaylığı, yerleşmeye uygun yapısı ve o yıllardaki uygun arazi fiyatları, Mardin karayolu boyunca gerçekleşen büyümenin temel nedenleridir. Yatay yöndeki büyümenin, kültürel ve turizm açısından son derece önemli olan geleneksel kent dokusunun uzağında gerçekleşmesi, hem Eski Midyat'taki ve hem de Estel'deki tarihi dokunun korunmasına büyük katkısı olmuştur. Bu açıdan bakıldığında Estel Köyü ile Eski Midyat'ın birleştirilmesi ve yatay büyümeye yön verilmesinin, olumlu sonuçları uzun vadede ortaya çıkan çok değerli idari kararlar olduğunu belirtmek gerekir.

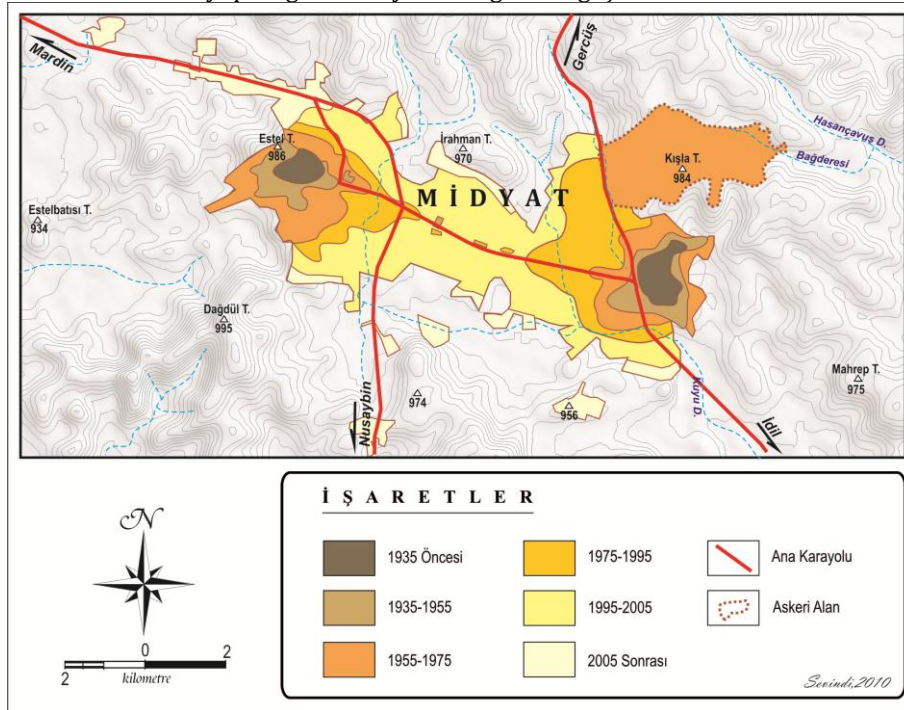
Fotoğraf 7. Şehrin Estel ve Midyat Kesimi birleştiren Cumhuriyet Bulvarı'ndan bir görünüm.

Fotoğraf 8. Mardin yolu üzerinde inşaa edilen TOKİ konutlarından bir görünüm.

Estel Kesimi'ndeki büyüme Ulucami, Orta Çarşı, Yenimahalle merkezli olarak güneydoğu yönünde; Midyat Kesimi'nde ise Akçakaya ve Işıklar mahallesi merkezli olarak kuzeybatı yönünde gerçekleşmiştir. 1990 yıllara kadar merkezi mahalleler çevresinde gerçekleşen büyüme, 1990-1997 devresinde nüfusun iki kat artarak 61.597'e ulaşması sonucu, şehrin tüm bölümlerin kapsayan yaygın bir büyümeye yerini bırakmıştır. Özellikle Estel ve Eski Midyat kesimleri arasındaki Cumhuriyet Bulvarı çevresi, kısa bir sürede yoğun bir yapılaşmaya sahne olmuştur (Harita 3). Bu dönemde Midyat Kesimi'ne Cumhuriyet, Gölcük, Bağlar, Bahçelievler mahalleleri; Estel Kesimi'ne

ise Bağlar Mahallesi eklenmiştir. 2006 yılında Mardin-Batman karayolunun kuzey bölümünü oluşturan kesimleri Seyitler Mahallesi, şehrin İdil karayoluna doğru büyüyen kesimi Sanayi Mahallesi olarak idâri yapı içerisine alınmıştır. Aynı yıl Estel kesiminde idari hizmetleri kolaylaştırmak için Ortaçarşı, Bahçelievler, Bağlar mahalleri arasında Yunus Emre Mahallesi oluşturulmuştur. Midyat-Mardin yolu üzerinde yapımına 2007 yılında başlanan TOKİ evleri, 2011 yılı itibarıyla büyük oranda tamamlanmıştır (Fotoğraf 8). Şehrin geleneksel mimarisine pek de uymayan sitede 304 konutun yanı sıra alışveriş merkezi, okul, cami ve parklar yer almaktadır. Midyat Devlet Hastanesi yeni hizmet binası ve Küçük Sanayi Sitesi gibi diğer yeni yapılar şehrin güney kesimlerinde, Cumhuriyet Bulvarı'nın alternatifi olan Çevre Yolu üzerinde inşaa edilmiştir. Geçmişte olduğu gibi bu yeni yapıların şehrsel büyümeye yön vermesi muhtemeldir. Şehrin kuzeybatıda Mardin yolunu takiben, güneyde ise Bahçelievler, Sanayi mahalleleri çevresinde büyümeye devam edeceğini söylememiz mümkündür. Kanaatimizce şehrsel büyümenin tarımsal faaliyet alanları üzerinde yapacağı etkiler yeniden gözden geçirilmelidir.

Harita 3. Midyat Şehri'nin Gelişim Aşamaları.

3.Nüfus Özellikleri

Midyat Şehri'nin nüfusuna ilişkin en eski veriler, Osmanlı Devleti dönemine aittir. XVI. yüzyıl tahrir defterlerine göre Midyat, Mardin Sancağı'nın Tur Nahiyesi'ne bağlı bir köy yerleşmesi durumundadır. Tur Nahiyesi'nin 1526

yılında has vergisine tabii 16 köyünden, 14'ünde sadece Hıristiyanlar, 2'sinde ise Müslüman Arapların yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu köylerdeki toplam 918 hanenin 873'ü Hıristiyan, 45'i ise Müslüman ailelerden müteşekkildi. Daha ayrıntılı nüfus bilgilerinin bulunduğu II.Selim dönemi (1566-1574) tapu defterlerinde ise, Tur Nahiyesi'nde 45 köy bulunmaktadır. Bu köylerin 16'sı tamamen Hıristiyan, 28 köy Müslüman ve 1 köyde ise her iki gruptan nüfus bulunmaktaydı. Hıristiyan nüfustan oluşan köylerde toplam 1.888 hane, Müslüman köylerinde ise 829 aile ikamet etmekteydi. Nahiyede bu dönemde göçer yaşayan 688 aile ise Müslüman haneleri olarak kayıt edilmiştir (Göyünç,1972:145-146).

Midyat Köyü'nün 1526 yılı nüfus kayıtları detaylı olarak incelendiğinde, köyde bu dönemde toplam 167 hane ve 265 nüfusun, 1567 yılında ise 205 hane ve 745 nüfusun yaşadığı anlaşılmaktadır. Midyat'ın her iki kayıt yılında da nüfusu bütünüyle gayrimüslimlerden oluşmaktaydı. Bu günkü Midyat'ın bir parçası durumundaki Estel Köyü'nde 1526 yılında 28 hane ve 40 nüfus, 1567'de ise 93 hane ve 116 nüfus yaşamaktaydı. Estel Köyü'nün her iki dönemdeki nüfusu Müslüman Araplar'dan oluşuyordu (Erpolat,2007:389-393). Midyat nüfusuna ait bir başka detaylı kayıt 1871-1872 devresine aittir. Bu yıllarda Midyat Kazası'nın toplam nüfusu 36.492 kadardı. Midyat Kasabası'nda ise toplam 1.491 erkek nüfus (yaklaşık toplam nüfus 7.455 kişi) yaşamaktaydı. Kasabadaki erkek nüfusunun 522'si Müslüman, 969'u ise gayrimüslimdir. 1894-1895 salnamesine göre ise Midyat, *Müslüman Araplar (Mahallemler)*¹, *Ermeni, Katolik, Süryani*² *Kadim, Protestan* ve *Yezidi*³ nüfusun yaşadığı bir kaza

¹Tur Abdin ve Midyat'ın en eski topluluklarından biri olan **Mahallemler**'i (*Mehalmi, Mihellemler: Yüz mahalle, yüz yer anlamındadır*) X.yüzyıl İslam coğrafyacılarından İbn Hurdazbih Arap Rebba aşiretleri içerisinde saymaktadır. Çoğunlukla İslam dinine mensup (Hıristiyan ve Musevileri de mevcuttur), *Arapça'nın Kiltu* lehçesini konuşan (Mahalmice) bu topluluk, Eyyubiler zamanında bölgede önemli roller üstlenmişlerdir (Çevik,2007:129-130). Mehalmi'ler Midyat Şehri'nin Estel Kesimi'nde yoğun olarak yaşamaktadırlar.

²Hıristiyanlığın ilk temsilcilerinden olan **Süryaniler** (I-IV.yüzyıl), Mezopotamya'nın en eski halklarından biridir. Hıristiyanlık tarihinde hem inançsal hem de kilise teşkilatlanması açısından önemli rol oynayan Süryaniler'in kökenine ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Bunlardan biri Süryanilerin kökeninin Aramî olduğu şeklindeki, daha çok kilise taraftarlarınca savunulan muhafazakâr/geleneksel görüştür. Bir başka görüşte, Süryanilerin Asurî kökenli olduğu savunulmaktadır. Diğer bir görüşe göre Süryaniler ne Asurlu, ne Babilli, ne Keldani, ne de Aramî'dir; Süryanilik tüm eski Mezopotamya halklarının kültürel temeline dayanan ve bu arada Helenistik Uygurluğu da özümseyerek ortaya çıkmış yeni bir sentezdir (Bilge,1996:10,Aydın,1964:38, Çelik,1987:1,Özcoşar,2006:14-15). Günümüzde Türkiye, Suriye, Irak, Lübnan, Ürdün, İsrail ve Hindistan'da yaklaşık olarak beş milyon Süryani yaşamaktadır. Süryaniler'in Türkiye'de en yoğun olduğu yer Mardin İli'dir. Terör gerginliği bölgede yaşayan Süryaniler'in başta İstanbul olmak üzere Türkiye'nin muhtelif şehirlerine göç etmelerine sebep olmuştur. Süryani'lerin bir bölümü ise Amerika, İsviçre, Almanya, Fransa, Hollanda, Brezilya, Hindistan gibi ülkelere göç etmişlerdir. Midyat Şehri'ndeki Süryaniler, şehrin Eski Midyat kesiminde yoğun olarak yaşamaktadırlar (Küçük,2008:12-13,Keske,2010:131-135).

³ XII. Yüzyılda ortaya çıktığı tahmin edilen **Yezidilik**, bazılarına göre bir din, bazılarına göre ise bozulmuş bir İslam mezhebidir. Suriye, Irak, Rusya ve Türkiye gibi ülkelerde yaşayan Yezidiler; Melek Tavsus'a (*seytan*) saygılarından dolayı *Şeytan'a Tapanlar* olarak bilinmektedirler. Kendilerini tek tanrıya tapanlar olarak kabul eden Yezidiler, Melek Tavsus'a (Şeytan) affedilmiş iyi bir melek olarak inanırlar. Türkiye'deki Yezidiler Şanlı Urfa, Diyarbakır, Batman ve Mardin'de yaşamaktadırlar. Midyat İlçesi'nde ise Midyat Şehri, Çayırılı, Oyuklu, Güven, Yenice köylerinde Yezidi nüfus bulunmaktadır (Öz,2007:112-117).

durumundadır. Bu dönemde kazanın 27.928 olan nüfusunun 22.281'i Müslüman, 4.294'ü Süryani Kadim, 628'i Protestan, 483'ü Yezidi ve 242'si ise Ermeni'lerden oluşmaktaydı (Kankal,2007:460). Midyat Kasabası'nın nüfusuna ilişkin bir başka kayıt 1891 yılına aittir. Bu tarihte kasabada 3.500'ü Müslüman, 2.500'ü Ermeni ve Rum'lardan oluşan 6.000 nüfus yaşadığı ileri sürülse de (Cuinet,1891:468-519,Öztunay,1986:147-148) bu bilgilerin, gerek toplam nüfus miktarı ve gerekse de nüfusun etnik kökeni açısından mevcut yazılı kayıtlarla uyumluluk göstermediğini söylemek gerekir. Midyat Kazası'yla ilgili genel bir nüfus bilgisi 1914 yılına aittir. Midyat kazasında bu tarihte 42.607'si Müslüman ve 15.446'sı Hıristiyan, 724'ü Yezidi toplam 58.777 kişilik nüfus yaşamaktaydı (Karpat,2003:173-174).

Midyat Şehri'nde nüfus değişimleri konusundaki en sağlıklı bilgilerimiz, Cumhuriyet Dönemi'nde başlamış olan düzenli nüfus sayım sonuçlarına dayanmaktadır. 1927 yılındaki ilk sayımlara göre, Midyat Kasabası'nın da içinde bulunduğu Midyat İlçesi'nde toplam 15.943'ü kadın ve 16.285'i erkek nüfustan oluşan toplam 32.228 nüfus yaşamaktaydı. Midyat'ta şehir nüfusu ve nüfusun cinsiyete göre dağılımı 1935 sayım yılından itibaren, nüfustaki yıllık değişimler ise 2007 yılından itibaren *Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi* verilerine göre değerlendirilmiştir (Tablo 2, Şekil 1).

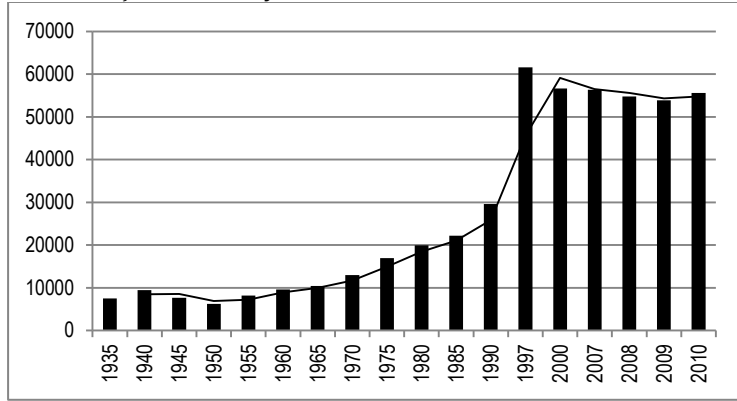
Tablo 2. Midyat Şehrinin 1935-2010 Yılları Arasındaki Nüfusu Gelişimi.

Nüfus Sayım/Tespit Yılı	Kadın Nüfus	Değişim Oranı (%)	Erkek Nüfus	Değişim Oranı (%)	Toplam Nüfus	Değişim Oranı (%)
1935	3528	-	3991	-	7519	-
1940	4028	14.2	5447	36.4	9475	26.0
1945	3595	-8.9	4065	-7.5	7660	-8.1
1950	-	-	-	-	6190	-19.2
1955	4131	-	3975	-	8106	30.9
1960	4668	13.0	4953	24.6	9621	18.7
1965	5162	10.6	5229	5.6	10391	8.0
1970	5824	12.8	7163	37.0	12987	25.0
1975	7696	32.1	9209	28.6	16905	30.2
1980	9083	18.0	10868	18.0	19951	18.0
1985	10240	12.7	11929	9.8	22169	11.1
1990	13823	35.0	15746	32.0	29569	33.4
1997	-	-	-	-	61597	108.3
2000	25651	85.6	31018	97.0	56669	-9.2*
2007	28106	9.6	28234	-9.0	56340	-0.6
2008	27131	-3.5	27668	-2.0	54799	-2.7
2009	26686	-1.6	27220	-1.6	53906	-1.6
2010	27620	3.5	27995	2.8	55615	3.2

Kaynak: Nüfus Sayım Yıllıkları ve ADNKS verilerinden derlenmiştir.

İnceleme alanında sayım yıllarına göre nüfusun gelişimi incelendiğinde nüfus artışlarının düzenli olmadığı ve bazı dönemlerde nüfus sayısının gerilediği dikkati çeker. Nitekim şehir nüfusu 1935-1940 devresinde, 7.517 den 9.475'e yükselerek yıllık ortalama %5,2 oranında artış gösterirken, 1940-1945 devresinde yıllık %-1,6 oranında azalarak 7.660 düşmüş ve 1935 yılı düzeyine inmiştir. 1950-1955 devresinde şehir nüfusu, yıllık %-3,8 oranındaki gerileme ile tüm sayım devrelerinin en düşük değerine inmiştir. 1940'lı yıllarda ülke genelinde olduğu gibi Midyat nüfusu da II.Dünya Savaşı'nın neden olduğu

güvensizlik ortamından olumsuz etkilenmiştir. Ancak bu etkinin Midyat'ta daha uzun süre hissedildiğini söylemek mümkündür. Örneğin 1955 yılında şehirdeki erkek nüfus sayısı (3975), 1935 yılı değerlerinin de (3991) altında kalmıştır. Midyat'ta 1955 yılından itibaren nüfus yeniden artış eğilimi içerisine girmiştir. Bu artışlar sonucunda Midyat nüfusu ilk kez 1985 yılında 20.000 sınırını aşmıştır. Toplam nüfusta görülen en büyük nüfus artışı %108,3 oranı ile 1990-1997 devresinde ortaya çıkmaktadır. Bu dönemde nüfus 32.028 artarak 61.597'ye ulaşmıştır. Şehir nüfusunda yıllık %15,5'i bulan bu artışın temel nedeni, bölgede etkili olan terör olaylarından kaynaklanan kırsal nüfusun şehre yönelik göçleridir. 1987 yılına kadar Midyat İlçesi'ne bağlı bir köy yerleşmesi iken, 35 köy bağlanarak ilçe haline getirilen Dargeçit, Midyat'tan ayrılmasına rağmen nüfus azalması rakamlara pek yansımamıştır. Nüfustaki hızlı büyüme, doğal yollarla gerçekleşmediğinden 1997-2000 yılları arasında şehir nüfusunda düşüş başlamıştır. Özellikle kademeli göçler nedeniyle kırsal kesimden Midyat'ta gelen nüfus, kısa süre sonra büyük şehirlere yönelik göç hareketine geçmiştir. Dolayısıyla 1997-2000 yılları arasında nüfus yıllık %3,1 oranında gerileyerek 61.597'den, 56.669'a düşmüştür. Şehir nüfusundaki azalmanın 2000-2009 yılları arasında da devam ettiği dikkati çekmektedir. 2009-2010 devresinde %3,2 oranında bir artış söz konusu olsa da, 2010 yılındaki 55.615 olan nüfus, halen şehrin 2000 yılı nüfusunun altıdadır.

Şekil 1. Midyat Şehri'nin 1935-2010 Dönemdeki Nüfus Gelişimi.

Nüfus, gerek miktar ve gerekse yapısı itibariyle sürekli bir değişmeye uğrar. Mevcuda yeni fertlerin ilave olması veya mevcuda dâhil olanlardan bazıları eksilmesi, hem nüfusun miktarında hem de yapısında bazı değişikliklere yol açar. Bu değişimlerin temelinde doğum, ölüm ve göç olaylarından kaynaklanan nüfus hareketleri vardır (Tandoğan,1998:80). Bir yerleşim alanında nüfus dengesini etkileyen en önemli faktörlerden biri de doğumlar ve ölümlerdir. Midyat Nüfus Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre, 2007 yılında 381'i erkek, 360'ı kadın olmak üzere toplam 741 canlı doğum olayı gerçekleşmiştir. Aynı yıl 76'sı erkek ve 84'ü kadın olmak üzere toplam 160 ölüm vakaası kayıtlara geçmiştir. Yeni doğan sayısının fazla olması, bağımlı nüfusu artırmakla kalmayıp

ekonomiden eğitim, sağlık, güvenlik gibi temel hizmetlere daha fazla payın ayrılarak, istihdâm doğuran sektörlerin yetersiz kalmasına ve gelişememesi yol açmaktadır. Bu durum uzun vadede, nüfus ile kaynaklar arasında daha iyi bir denge sağlanması için gerçekleşen göç hareketlerinin de temel nedenidir. Yerinde yapılan tespitlere göre 1990 yıllarda kırsal kesimde artan terör olayları nedeniyle, Midyat Şehri'ne yönelik göçler gerçekleşmiştir. Nüfusu birkaç yıl içerisinde iki katına çıkarak 60 bini aşan şehirde, sadece temel hizmetler yetersiz kalmamış; barınma, işsizlik, gecekondulaşma sorunları ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan ekonomik kaynakların da sınırlı olması, 1997-2009 döneminde şehirden dışarı yönelik göçleri hızlandırmıştır. Midyat Şehri'nden ülke içerisine yönelik göçlerde genellikle İstanbul, Ankara, İzmir, Hatay, Mersin, Diyarbakır, Batman gibi büyük şehirlerin tercih edilmektedir. Genelde iş imkânları gözetilmekle beraber, daha önceden göç etmiş akraba ve komşuların bulunması gidilecek şehir konusunda belirleyici olmaktadır. Diğer taraftan daha az sayıdaki ailenin de eğitim, sağlık ve büyük şehirlerde yaşama isteği gibi nedenlere bağlı olarak göç ettiği de belirlenmiştir. Midyat'ta göç hareketlerinin bir türü olan mevsimlik işgücü göçleri de söz konusudur. Özellikle düzenli işi olmayan genç erkek nüfus, inşaat sektöründe çalışmak üzere büyük şehirlere ya da tarımsal faaliyetlerin yoğun olduğu illerde dönemsel olarak göç etmektedirler. Bu hareketlilik genelde inşaat sezonu veya hasat mevsimine bağlı olduğundan, yılın belirli bölümünde gerçekleşir. Şehirden yurt dışına yönelik gerçekleşen göçler sınırlı sayıda olup, genelde Almanya, Fransa, İsveç, Hollanda gibi Avrpa ülkeleri tercih edilmiştir.

Midyat Şehri'nin 2008 yılı sağlık ocakları kayıtlarına göre hazırlanan cinsiyet ve yaş bileşimi tablosundan görüleceği üzere, toplam nüfusun (54.797) %51,6'sı (28.269) erkek nüfustan, %48,4'ü (26.528) ise kadın nüfustan meydana gelmektedir (Tablo 3, Şekil 2). Şehir nüfusu içerisinde 5-9 yaş grubu %13,4 ile en yüksek orana sahip nüfus grubu durumundadır. Yine 0-24 yaş grubundakilerin toplam nüfusun %58,9'unu (32.276) oluşturması, Midyat Şehri'nin oldukça genç bir nüfusa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. 20-24 yaş grubundan, üst yaş gruplarına doğru nüfus miktarı kademeli olarak azalmaktadır. Şehirdeki en az nüfusa sahip grup %1,8 oranıyla 60-64 yaş grubudur. Dar aralıklı nüfus sınıflandırmasında 20-24 yaş grubundaki belirgin erkek fazlalılığı dışında, diğer yaş gruplarında kadın erkek dağılımı birbirine yakın oranlarda seyretmektedir.

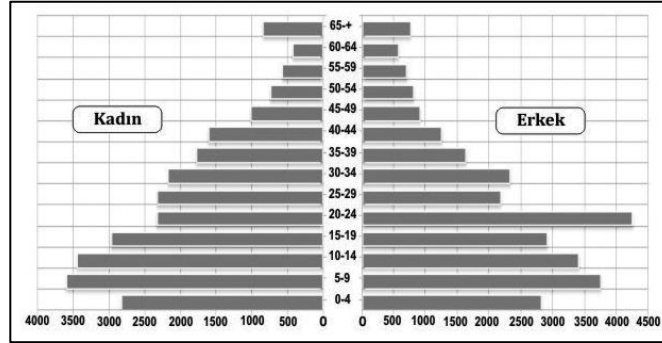
Şehir nüfusu geniş aralıklı olarak gruplandırıldığında, toplam nüfusun %35,7'sinin çocuk nüfustan, %61,4 kadarının yetişkin ya da aktif nüfustan ve %2,9'unun ise yaşlı nüfustan meydana geldiği görülür. Bilindiği üzere 0-14 ile 65+ yaş gruplarındaki nüfus, bağımlı nüfus olarak kabul edilmekte ve böylece nüfusun bağımlılık oranları hesaplanabilmektedir (Doğanay,1991:80). Mevcut değerlere göre Midyat Şehri'nin bağımlılık oranı %38,6 kadardır. Bu orandan hareket ederek inceleme alanında iktisaden faal olmayan nüfus nispeten düşük olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bu oran çalışma çağı nüfusun istihdam edilmesi

halinde anlamlı hale gelmektedir. Şehirlerin nüfus özellikleri hakkında fikir veren bir diğer ölçüt de, aile büyüklükleridir. Midyat İlçesi'nde 2004 yılı itibarıyla ortalama hanehalkı büyüklüğü 8,4 kişi olarak belirlenmiştir (Dinçer-Özaslan,2004:190).

Tablo 3. Midyat Şehri Nüfusunun Cinsiyet Yaş Yapısı (2008).

Yaş Grupları	Erkek	%'si	Kadın	%'si	Toplam	%'si
0-4	2822	50.0	2822	50.0	5644	10.3
5-9	3591	48.9	3752	51.1	7343	13.4
10-14	3439	50.2	3411	49.8	6850	12.5
15-19	2955	50.4	2908	49.6	5863	10.7
20-24	2321	35.3	4255	64.7	6576	12.0
25-29	2314	51.5	2179	48.5	4493	8.2
30-34	2166	48.2	2328	51.8	4494	8.2
35-39	1767	52.0	1631	48.0	3398	6.2
40-44	1601	56.2	1248	43.8	2849	5.2
45-49	1009	52.6	909	47.4	1918	3.5
50-54	730	47.6	804	52.4	1534	2.8
55-59	562	44.6	698	55.4	1260	2.3
60-64	418	42.4	568	57.6	986	1.8
65+	833	52.4	756	47.6	1589	2.9
Toplam	26528	48.4	28269	51.6	54797	100.0

Kaynak: Midyat Sağlık Grup Başkanlığı verilerinden derlenmiştir.

Şekil 2. Midyat Şehri Nüfusunun Cinsiyet Yaş Piramidi (2008).

2008 yılı sağlık ocağı kayıtları üzerinden yapılan hesaplamalara göre Midyat Şehri'nde aile büyüklüğü 6,2 kişidir. Gerek ilçe gerekse de şehir ölçeğinde belirlenmiş her iki değer de oldukça yüksektir. Fazla çocuk sahibi olma eğilimi özellikle şehire göç yoluyla yakın dönemlerde yerleşmiş, aile plânlaması çalışmaları ve doğum kontrol yöntemlerine pek rağbet göstermeyen ailelerde yaygındır. Genelde şehrin dış semtlerinde yerleşik bu ailelerin, temel geçim kaynaklarını tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Şehirde hanehalkı sayısını artıran nedenlerden biri de yaygın olarak görülen geniş aile modelidir. Anne, baba, oğul, gelin, torun ve evlenmemiş kız çocuklarından oluşan bu tür ailelerde, erkek çocuklar evlendikçe aile daha da büyümektedir. Bu ailelerin en tipik özelliği en yaşlının idaresi altında iş, yemek ve kazançların ortak olduğu bir kaç çekirdek aileden oluşmasıdır. Şehirde yaşayan Süryani ailelerde ise

durum biraz farklıdır. Hıristiyanlık inancına sahip Süryaniler'de çekirdek aile modeli yaygın olup, tek eşlilik ve az sayıda çocuk sahibi olma eğilimi yüksektir (Keske,2010:92-93).

Midyat Belediyesi kayıtlarına göre şehir yerleşim alanı 15,4 km²lik (askeri alanlar dahil 18,8 km²) yüzölçümüne sahiptir. Şehrin 2010 yılındaki 55.615 olan nüfusu dikkate alındığında, aritmetik nüfus yoğunluğu 3611 kişi/km² olarak belirlenmektedir. Kuşkusuz bu yoğunluk türünde nüfusun araziye eşit olarak dağıldığı varsayıldığı için gerçek dağılım düzenini yansıtmamaktadır. Belediye kayıtları üzerinden yapılan hesaplamalara göre Midyat Şehri'nde en yüksek, aritmetik nüfus yoğunluğu barınma amaçlı konutların kümelendiği Cumhuriyet Mahallesi'nde (10193 kişi/km²), en düşük yoğunluk ise Bahçeli Evler Mahallesi'nde (879 kişi/km²) tespit edilmektedir.

4.Midyat Şehrinin Fonksiyonları

Şehir coğrafyası açısından *fonksiyon* denilince, bir yandan mekâna ihtiyaç gösteren faaliyet ve faydalanmalar, diğer yandan şehrin yakın ve uzak çevresi ile olan ilişkisi ve bağlantıları anlaşılmaktadır. Bu nedenle şehir fonksiyonları hem özellik ve kriterlerine göre ve hem de etki alanlarına göre araştırılırlar (Denker,1976:24). Beaujen vd.(1963) *şehir fonksiyonlarını, şehrin varlığı ve gelişmesini mümkün kılan, hayatiyeti için gerekli kaynakları sağlayan faaliyetler* olarak tanımlamaktadır. Fonksiyonlar bir şehrin kuruluşunda etkili olabilecekleri gibi zaman içerisinde de kazanılmış olabilirler. Şehir fonksiyonlarının gerek çeşitleri, gerekse adedi şehir kır yerleşmesi ayırımında olduğu kadar, şehirlerin gruplandırılmasında da önemli rol oynar (Tümertekin,1973:41-42).

Mevcut fonksiyonların gelişmesi ve ihtiyaçlar doğrultusunda çeşitlenmesi ile şehirler; etki bölgeleri içerisindeki yerleşmeler için çeşitli mal ve hizmetlerin karşılandığı birer merkez görevini üstlenirler. Dolayısıyla fonksiyonel özellikleri değerlendirilerek şehirleri, çevresindeki kır yerleşmelerinden ayırmak mümkün hale gelmektedir. Bu ayırım yapılırken fonksiyonların sayısı ve işleyişleri ile ekonomik açıdan faal nüfusun sektörlere dağılımı dikkate alınır (Denker,1976:90,Karaboran,1989:81-92). Şehirler, kırsal yerleşmelerden farklı olarak tarım dışı ekonomik faaliyetlerin toplanma alanlarıdır ve bununla bağlantılı olarak faal nüfus yoğunluğunun topraktan kopmuş olması gerekir (Doğanay,1997:424). Fonksiyon kriteri açısından değerlendirildiğinde, 2008 yılı itibarıyla Midyat'ta sayısı 20.156 olan faal nüfusun %51,8'nin (10.454) tarımsal faaliyetlerden, %48,2'sinin ise (9.702) tarım dışı sektörlerden geçim sağladığı görülmektedir (Tablo 4). Tarımla geçim sağlayan nüfusun oranı yüksek olmakla birlikte, gerek nüfus kriteri (2008 yılı nüfusu 54.799) ve gerekse de fonksiyon çeşitliliği açısından Midyat'ı şehir grubu yerleşmeler içerisinde değerlendirmek uygun olacaktır. Diğer taraftan şehirdeki çalışan nüfus yoğunluğunun toprağa olan bağımlılığı, şehirleşme sürecinin nüfus artışıyla orantılı olmadığını ve nüfusun önemli bir bölümünün kırsal yerleşmelere özgü ekonomik yapıyı koruduklarını ortaya koymaktadır. Bununla

beraber tarımsal nüfusu kademeli olarak azaldığı da bir gerçektir. Örneğin, 1927 sayım yılında ekonomik faaliyet alanlarıyla ilgili yayımlanan verilere göre, Midyat İlçesi'nde çalışan 5.877 nüfusun 4.263'ü tarım, 525'i ordu mensubu, 444'ü sanayi, 244'ü ticaret, 112'si serbest meslek, 87'si memur ve 191'i muhtelif faaliyetlerle geçimini sağlamaktaydı (İUM,1929:118-120). Dolayısıyla 1927 yılında %72,5'luk orana sahip tarımsal nüfus, 2008 yılında %51,8'e gerilemiştir. Bu oransal azalmanın yavaş seyretmesi ve bugün Midyat'ta tarımsal nüfusun yüksek oranlarda tespit edilmesinin temel nedeni; şehrin çevredeki kırsal yerleşmelerden yüksek miktarda göç almasıyla ilgilidir. Böylece *göçlerin şehirlerde yol açtığı sorunlar arasında, faal nüfusun sektörel dağılımında yaptığı değişiklikleri de eklememiz uygun olacaktır.*

Tablo 4. Midyat Şehri'nde Ekonomik Açıdan Faal Nüfusun Sektörel Dağılımı (2008).

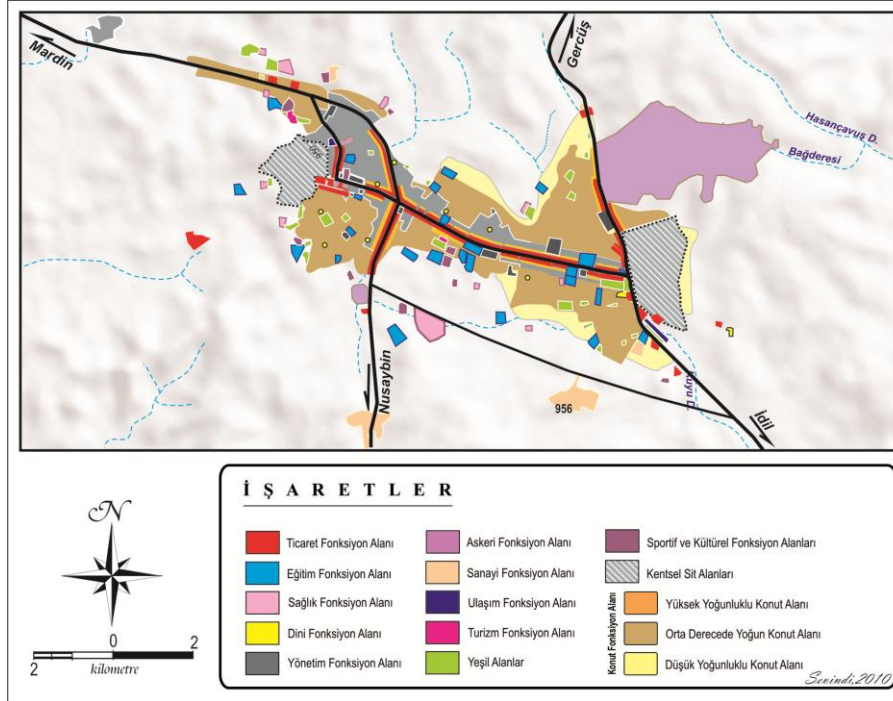
Ekonomik Sektörler	Çalışan Sayısı	%'si
Tarım	10.454	51,8
Hizmetler	8.286	41,1
İdari Hizmetler	2.819	34,0
Ticaret	2.752	33,2
Eğitim	746	9,0
Sağlık	522	6,3
Ulaşım	453	5,5
Diğerleri	994	12,0
Sanayi	1.416	7,1
Toplam	20.156	100,0

Kaynak: İlçe Mal Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Midyat Şehri ve çevresi, Asur yazılı kayıtlarından elde edilen bilgilere göre o dönemlerde askeri amaçlı olarak kullanılan yolların katettiği bir geçit bölgesi durumundadır. Asur Kralı II.Asurnasipal'in (M.Ö.884-858) Midyat'la ilgili olarak "*Matiate'yi tüm köyleri ile birlikte işgal ettim, 2800 askerini mağlup ederek çok sayıda ganimet aldım..*" sözlerinden anlaşıldığı kadarıyla Midyat'ta askeri nüfus bulundurulmaktaydı (Erkanal,2007:3). Tarihi süreçte sahanın çok sayıda medeniyetin hâkimiyeti altında kalması ve sıkça el değiştirmesi, Midyat'ın konumundan kaynaklanan stratejik önemini uzun süre koruduğuna işaret etmektedir. Yine 1927 yılında yapılan tespitlere göre Midyat'ta tarımsal nüfustan sonra, ikinci önemli faaliyet grubunu ordu mensupları oluşturmaktaydı. Günümüz de ise askerî fonksiyon özelliği korunmakta olup, şehir merkezli garnizon düzeyindeki askeri birlik görevini sürdürmektedir. Askeri fonksiyon bölgeleri Midyat Şehri'nin kuzeydoğusunda konumlanmış durumdadır (Harita 4).

Türkiye'deki Hıristiyanlık inancına sahip Süryaniler, dini karakter yapıları itibarıyla *Süryani Kadim (Ortodoks) Cemaati, Süryani Katolik Cemaati ve Süryani Protestan Cemaati* olmak üzere üç gruba ayrılmaktadırlar. Bunlardan Süryani Kadim Cemaati'nin patriklik merkezi Şam'daki *Antakya Süryani Ortodoks Patrikliği*'dir. Süryani Ortodoks Kilisesi, Türkiye'de üç metropolitlik ve iki patrik vekilliği ile temsil edilir (Küçük,2008:19-20). Kilisenin *İstanbul, Turabdin*

ve Mardin olmak Türkiye’de üç Metropolitlik⁴ Merkezi mevcuttur. **Turabdin Metropolitliği**’nin idarî merkezi Midyat Şehri olup, sorumluluk bölgesi Midyat, İdil ve Nusaybin’den oluşturmaktadır. *Metropolit*, atandığı bölgenin en yüksek dini lideridir ve kilise hiyerarşisi içerisinde *Patrik* ve *Mafıryan*’dan sonra gelen üçüncü en yüksek dini liderliği temsil eder. Dolayısıyla Midyat, I-IV.yüzyıldan günümüze önemli bir dini merkez olarak gelmiştir. Şehrin çeşitli kesimlerinde halen ayakta olan kiliseler ve yakın çevrede inşa edilen manastırlar, Midyat’ın uzun bir dönem dini bir merkez olarak önemini koruduğunu göstermektedir. Askeri ve dini fonksiyonlarıyla ön plana çıkan Midyat, 1810 yılında kaza statüsü kazanmasıyla yönetim fonksiyonu, 1873’de belediye teşkilatının kurulmasıyla hizmet fonksiyonu güçlenmiştir. Şehir fonksiyonlarının gelişmesi ve çeşitlenmesi ile birlikte Midyat, çevresindeki yerleşmeler için bir çekim alanı haline dönüşmüş ve nüfusu artmaya başlamıştır. Nitekim 1965 yılında 10.391 olan nüfus, 1985 yılında 22.169’a, 1997 ise 61.597’ye kadar yükselebilmiştir. Özellikle 1990 yılından sonra ortaya çıkan göçe bağlı hızlı nüfus artışı, aynı hızda olmasa da Midyat’ta ticaret, sağlık, eğitim, ulaşım, turizm ve sanayi gibi fonksiyonların gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Harita 4. Midyat Şehri’nde Fonksiyonel Arazi Kullanılışı.

⁴ **Metropolit**, Yunanca şehir (mitropolit) idaresinin başındaki kişi anlamına gelir. İdarî bir kavram olarak kullanılan metropolitlik genellikle birkaç piskoposluğu içine alan idarî bölgeleri ifade etmektedir (Özcoşar,2006:59).

4.1.Tarım Fonksiyonu

Midyat Şehri'nde çalışan nüfusun %51,8'i (10.454 kişi) tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Birincil geçim kaynağı tarım olan bu nüfusun dışında, farklı sektörlerden gelir elden ve halen kırsal kesimle bağlantısı olan bir kısım nüfus için de tarım halen önemli bir gelir kaynağıdır. Midyat Şehri'nde ekip-biçme, ekip-dikme ve hayvancılıkla geçim sağlayan nüfus, bu faaliyetlerini çoğunlukla şehri çevreleyen tarım arazilerinde ve kısmen de yakın çevredeki köylere ait arazilerde sürdürmektedirler. Yaz kuraklığının belirgin olması, kısıtlı sulama imkânları ve sürekli akarsuların bulunmayışına bağlı olarak sahada kuru tarım hâkim duruma geçerken, üretim büyük ölçüde azalmaktadır. İlkel yöntemlerle sürdürülen tarımsal faaliyetler karşılığında, ürünlerde görülen çeşitlilik dikkat çekicidir. Kuşkusuz bu durum, verimlilik esasının pek de gözetilmediği, sahada yetişebilen hemen her türün ekim-dikimiyle ilgilidir. Sermaye, işletme büyüklüğü, makineleşme ve pazarlama sorunlarından kaynaklanan geçim tipi tarıma dayalı bu üretim şekli; ticari öneme sahip ürünlerin ekim alanını daralmasına yol açarak, tarımın gelişmesini engellemektedir.

Midyat İlçe Tarım Müdürlüğü'nün kayıtlarına göre, merkez ilçe sınırları dâhilindeki 16.433 dekar arazi, tarımsal amaçlarla değerlendirilmektedir. Bu alanın %30,7'sini (5.050 da.) üzüm bağları oluştururken, %23,3'ü (3.825 da.) buğday ekim alanlarından ve %13,9'u (2.286 da.) ise kırmızı mercimek üretim alanlarından meydana gelmektedir. Dolayısıyla Midyat Şehri'nde tarımla geçim sağlayan nüfusun, mevcut tarım arazilerinin %68'ini üç ürünün ekimi için ayırdığını söyleyebiliriz. Bununla birlikte sahada arpa (%11,9-1960 da.), yem bitkileri (%10,3-1.685da.), sebze (%5,3-879 da.), antep fıstığı (%2,3-375 da.), meyve (%2,1-344 da.) ve zeytin (%0,2-29 da.) üretimi de yapılmaktadır. Ancak bu üretimler çoğunlukla ticarete konu olmayan, aileleri ihtiyacını karşılamaya yöneliktir (Fotoğraf 9,10,11,12).

Fotoğraf 9. Midyat'ta yetiştirilen üzümler yörede Mazruna adıyla tanınır.

Fotoğraf 10. Midyat'ta üretilen Zeynebi-Hatun Parmağı adıyla bilinen üzüm.

Midyat'ta bağcılık ve dolayısıyla üzüm üretimi oldukça önemlidir. Yaş ve kurutulmuş (yörede Kerküşü adıyla bilinir) olarak piyasaya sunulan üzüm, başta

Midyat Şehri olmak üzere yakın çevredeki yerleşmelerde pazarlanmaktadır. Midyat üzümleri kendine özgü tadıyla tanınır ve yörede *Kabarcık Üzüm-Mazruna* adıyla anılmaktadır. Zeyti (*Rezzaki*), Tayıfi, Südeni (*Papazkarası*), Hasani (*Öküzgözü*), Harmani (*Kardinal*), Zeynebi (*Hatunparmağı*) çeşitleri de bulunan üzüm; meyve olarak tüketilmesinin yanı sıra pekmez, pestil ve şarap yapımında da kullanılmaktadır (İşler,2008:45).

Fotoğraf 11. Midyat'taki seralardan birinin görünümü. Fotoğraf 12. Turşu yapımında yaygın olarak tercih edilen, acurdan bir görünüm.

Üzüm yetiştiriciliğinden sonra sahada en fazla tahıl türlerinin üretimi yapılmaktadır. Tahıl tarımı alanlarının, ekili alanlar içerisindeki payının yüksek olması üzerinde, sahada etkili olan iklim şartları ve yetersiz sulama imkânları belirleyici olmuştur. Sahada en çok ekimi yapılan ve en fazla ürünü elde edildiği tahıl türlerini sırasıyla buğday, kırmızı mercimek ve arpa oluşturmaktadır. İnceleme alanında tarımla uğraşan aileler arazilerinin bir bölümünü veya konut bahçelerinin bir köşesini, sebze üretimine ayırmaktadırlar. Bu tür üretimler, genelde ailelerin ihtiyaçları gözetilerek sürdürülse de ihtiyaç fazlası sebze semt pazarlarında satılmaktadır. Midyat Kaymakamlığı'nın desteğiyle yörede seracılık faaliyetleri yaygınlaşmaktadır. Domates, biber, salatalık, mısır, fasulye, patlıcan gibi ürünlerin yetiştirildiği seralar, şimdiden birçok aile için ek gelir kaynağı durumuna gelmiştir. Midyat'ta tarımsal amaçlı kullanılan arazilerin %2,1'lik bölümü meyve bahçelerinden oluşur. Toplam 344 dekar yüzölçümüne sahip meyveliklerde, toplam 8.765 ağaç mevcuttur. Midyat'taki meyve ağaçlarının %27'sini (2.350 adet) incir ve %26,2'sini (2.300 adet) badem oluşturmaktadır. Bu türler dışında sahada zeytin, elma, şeftali, karpuz, kavun üretimi de yapılmaktadır. Yakın yıllarda İlçe Tarım Müdürlüğü ve İlçe Kaymakamlığı'nın teşviki ile Midyat'ta kiraz bahçeleri de kurulmaya başlanmıştır. Meyve ağaçlarında izlenen bu çeşitlilik, sahaya uyumlu türlerin seçilmesi ve gereken hassasiyetin gösterilmesi halinde Midyat'ta üzüm dışındaki meyvelerin de ticari amaçlı üretilebileceğini ortaya koymaktadır. Şehirdeki mevcut meyve ağaçlarının mahallelere göre dağılımı incelendiğinde, en fazla yoğunluk Midyat kesimindeki mahallelerde (%71,1) göze çarpar. Nitekim şehirdeki 8.275 ağacın %37,6'sı (3.300 ağaç) Işıklar, %19,6'sı Akçakaya, %9,1'i Cumhuriyet (800) ve %5,4'ü (470) Gölcük Mahallesi'nde yer

alır. Estel kesiminde ise en fazla meyve ağacı %26,3 (2,480 ağaç) oranıyla Bağlar Mahallesi'nde bulunmaktadır.

Nüfus bölümünde belirtildiği üzere Midyat nüfusunun hanehalkı büyüklüğü ilçe geneli için ortalama 8, şehir için 6 kişidir. Kalabalık aileler tarımsal faaliyetlerin yürütülmesi açısından bir avantaj gibi görülse de uzun vadede arazilerin miras yoluyla parçalanmasına neden olmaktadır. İşlenebilir arazilerin küçük işletmelerden oluşması ise verimin azalmasına, ticari üretimin yapılamamasına ve üretimi kolaylaştıran tarımsal makinelerden yeterli ölçüde yararlanılamamasına yol açmaktadır. Ekip-biçme faaliyetlerinde verimi düşük nadaslı kuru tarım yöntemlerinin uygulanması, Midyat'ta hayvancılığı ikinci en önemli tarımsal faaliyet durumuna getirmiştir. Bu amaçla hemen her yıl sahadaki tarım arazilerinin yaklaşık %10'luk bölümü yem bitkileri tarımına ayrılmaktadır. Hayvancılık faaliyetlerinin genel olarak şehir merkezinden uzak mahallelerde sürdürüldüğünü söylemek mümkündür. Ailelerin az sayıda hayvan sahibi olduğu ve çoğunlukla kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere besicilik yaptıkları dikkati çeker. Bununla beraber besi ve barınma maliyetleri nedeniyle sahada hayvan yetiştiriciliğinin geçmişe oranla önem kaybettiği yapılan mülâkatlarla belirlenmiştir. Midyat Şehri'nde 657 büyükbaş ve 1.750 küçükbaş hayvan mevcuttur. Büyükbaş hayvan varlığının %68,5'lik kısmını (450 adet) yerli ırka ait türler oluştururken, %17,2'lik bölümünü kültür ırkı sığırlar meydana getirmektedir. Sahadaki 1.750 küçükbaş hayvan varlığının ise %57,7'si koyun, %42,3'ü kıl keçisinden oluşur. Genelde tarımla geçim sağlayan ailelerin beslediği yük ve çeki hayvanlarının sayısı 38; beyaz et ve yumurta ihtiyacını karşılamak üzere beslenen kümes hayvanlarının sayısı 4.845 adettir. Yörede bitkilerin uzun süre yeşil kalamaması nedeniyle arıcılık faaliyetleri yeterince gelişmemiştir. Bununla beraber bazı ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak bal üretimi yaptıkları dikkati çeker. Yörenin *Lai Balı* adıyla bilinen *Sütleşen (Euphorbia) Balı* meşhur olmakla birlikte üretimi çok sınırlıdır.

4.2.Hizmetler Fonksiyonu

Midyat Şehri'nde 2008 yılı itibarıyla hizmetler sektöründe çalışan 8.286 işgücü, toplam çalışan nüfus içerisinde %41,1'lik paya sahiptir (Tablo 4). Aynı yıl hizmetler sektöründe çalışanların %34'ü (2.819 kişi) idarî hizmetler, %33,2'si (2.752 kişi) ticaret ve bankacılık, %9'u (746 kişi) eğitim, %6,3'ü (522 kişi) sağlık ve %5,5'i (453 kişi) ulaşım alanında faaliyet göstermekteydi. Çalışan nüfus içerisindeki %12'lik paya sahip grup ise iyi tanımlanamayan iş kolları ve inşaat sektöründe çalışanlar ile askeri nüfusu kapsamaktadır. Oransal değerleri hızlı değişebilen bu grup, genelde %9 ile %14 arasında paya sahiptir.

4.2.1.İdarî Hizmetler Fonksiyonu

Midyat Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinin (1514) ardından Osmanlı topraklarına dâhil edilmiştir. Bu dönemde Hasankeyf Sancağı'nın Tur Nahiyesi'ne bağlı bir köy yerleşmesi olmakla beraber, 1567 tarihli Tahrir Defteri'nde nahiyenin ilk köyü olarak yazılması, Midyat'ın Tur Nahiyesi'nin

merkezi olduğuna ilişkin önemli bir delil sayılmaktadır (Erpolat,2007:384-385). Midyat 1810 yılında Diyarbekir Vilâyetinin, Mardin Sancağı'na bağlı kaza statüsüne getirilerek, bazı nahiye ve bağlı köyleri idaresi altına sokulmuştur. 1848 yılına ait resmi kayıtlara göre Midyat Kazası'na bağlı 19 nahiyesi mevcuttu. Mardin'in 1856 yılında sancak statüsüne getirilmesinin ardından, Midyat Kazası Mardin Sancağı'na bağlanmıştır. 1869 yılına gelindiğinde Midyat Kazası'na bağlı nahiye sayısı 23'e çıkmış olup, yönetim bölgesinde 349 köy bulunmaktaydı.

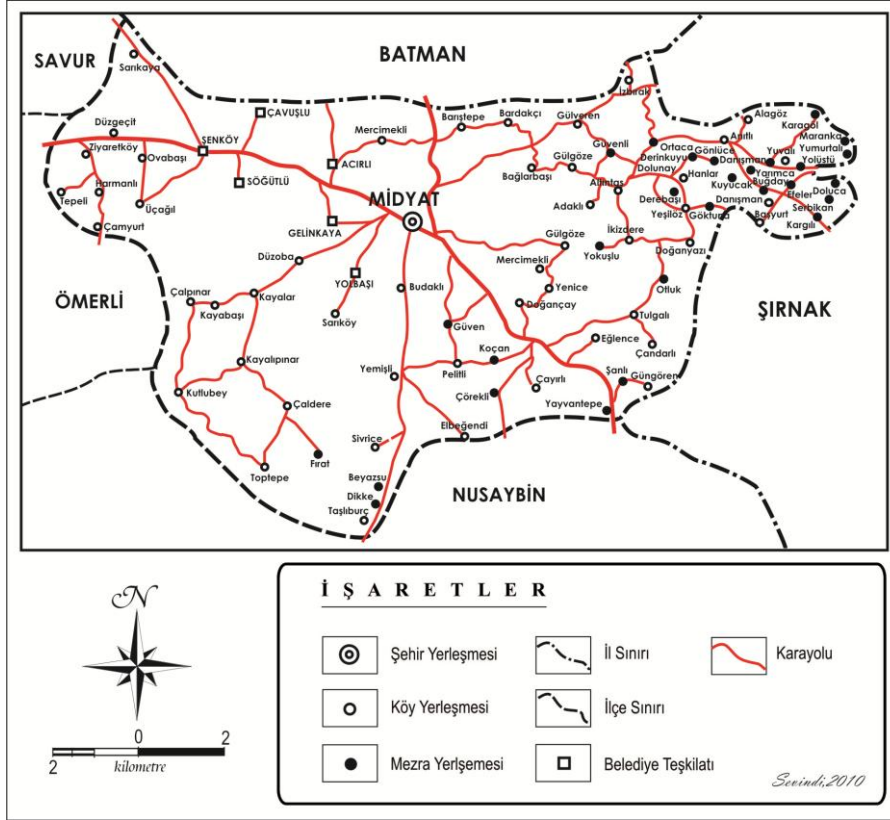
Midyat'a bağlı köy sayısı 1870 yılında 367, 1871'de 210, 1877'de 338, 1882'de 231'dir. Midyat Kazası'nın 1900 yılındaki nahiye sayısı 3 düşürülürken, yönetim bölgesindeki 273 köyde toplam 35.874 nüfusu yaşamaktaydı (Kankal,2007:459-460). Midyat'ın Osmanlı hâkimiyeti altına girmesinin ardından başlayan yönetim merkezi olma özelliği, Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Bununla beraber ilçe sınırların da sıkça yapılan düzenlemelere bağlı olarak, Midyat'a bağlı köy sayısında ve ilçe nüfusunda önemli değişimler ortaya çıkmıştır. Nitekim Midyat İlçesi yönetim bölgesinde 1980 yılına kadar 162 köy (84.625 nüfus), 1985 yılında 81 köy (89.038 nüfus), 1990'da 48 köy (72.929 nüfus), 2000'de 55 köy (128.085 nüfus) ve 2010'da 59 köy (106.848 nüfus) bulunmaktaydı. İdari sınır değişikliklerinin 1980 yılından sonra başlaması, bu değişikliklerin terörle etkin mücadele etme amacını taşıdığını düşündürmektedir. Örneğin 19.06.1987 tarihinde Dargeçit Nahiye'si 32 köy bağlanarak ilçe statüsüne getirilmiş ve Midyat'tan ayrılmıştır. 2010 yılı itibarıyla 1083 km² yüzölçümüne sahip Midyat İlçesi yönetim bölgesinde bir şehir, 59 köy yerleşmesi mevcuttur. İlçedeki hemen her köyün bir veya birkaç mezra yerleşmesi olmasına rağmen, bu geçici yerleşmeler kullanılmamaktadır. Midyat İlçesi'nde Midyat, Acırlı, Çavuşlu, Gelinkaya, Şenköy, Söğütlü ve Yolbaşı olmak üzere toplam 7 yerleşmede belediye teşkilâtı bulunmaktadır (Tablo 5. (Harita 5).

Tablo 5. Midyat İlçesi Yönetim Bölgesinde Yer Alan Köy Yerleşmeleri ve Nüfusları (2010).

Köyün Adı	Nüfusu	Köyün Adı	Nüfusu	Köyün Adı	Nüfusu	Köyün Adı	Nüfusu
Acırlı *	4644	Çayırılı	29	Hanlar	280	Söğütlü *	3821
Adaklı	93	Danışman	231	Harmanlı	355	Şenköy *	5010
Alagöz	143	Doğançay	177	İkizdere	109	Taşlıburç	88
Altıntaş	241	Doğanyazı	295	İzbirak	57	Tepeli	102
Anıtlı	145	Dolunay	117	Kayabaşı	73	Toptepe	1.502
Bağlarbaşı	462	Düzgeçit	95	Kayalar	163	Tulgalı	401
Bardakçı	235	Düzoba	571	Kayalıpınar	1.535	Üçağıl	169
Bariştepe	1195	Eğlence	249	Kutlubey	978	Yayvantepe	1312
Başyurt	812	Elbeğendi	50	Mercimekli	277	Yemişli	524
Budaklı	1.094	Erişti	525	Narlı	621	Yenice	18
Çaldere	629	Gelinkaya *	5675	Ortaca	1.01	Yeşilöz	239
Çalpınar	689	Gülgöze	224	Pelitli	428	Yolbaşı *	3922
Çamyurt	189	Gülveren	953	Sarıkaya	277	Yuvalı	134
Çandarlı	39	Güngören	188	Sarıköy	857	Ziyaret	193
Çavuşlu *	4945	Güven	59	Sivrice	1.785		

Kaynak: TÜİK, ADNKS verilerinden derlenmiştir.

* Belediye Teşkilâtı

Harita 5. Midyat İlçesi Yönetim Bölgesi

Cumhuriyet Dönemi'nin ilk yıllarında, Midyat İlçe Merkezi'ndeki idari binalar Estel kesiminde bulunmaktaydı. İdare merkezi 1932 yılında Midyat kesimine taşınmıştır. 1940 yılında Midyat Hükümet Konağının Midyat kesiminde inşaa edilmiş, ardından Midyat-Estel arasında kaydırılmıştır (Günay,2007:684). Bu yer değiştirme hadisesi, o yıllarda Midyat İlçe Merkezi'nin aralarında yaklaşık 3 km. mesafenin bulunduğu Estel ve Midyat mahallelerinden oluşmasıyla ilgilidir. Sonraki dönemlerde de kamu binalarının, iki mahalle arasında kurulmasına özen gösterilmiş ve şehrin tek merkezli büyümesi önlenerek, hizmet mesafesi eşitlenmiştir.

Günümüz de Midyat Şehri'nde Kaymakamlık, Özel İdare Müdürlüğü, Adliye, Garnizon Komutanlığı, İlçe Jandarma Komutanlığı, Askerlik Şube Başkanlığı, İlçe Emniyet Müdürlüğü, Belediye Başkanlığı, Milli Emlak Müdürlüğü, Mal Müdürlüğü, Tapu Sicil Müdürlüğü, Kadastro Müdürlüğü, Midyat Devlet Hastanesi, Sağlık Grup Başkanlığı ve bağlı sağlık ocakları, İlçe Tarım Müdürü, Nüfus Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Halk Eğitim Müdürlüğü, Öğretmen Evi Müdürlüğü, Kütüphane Müdürlüğü, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Vakfi, Orman İşletme Şefliği, Botaş Şefliği, TEK Şefliği, İlçe PTT Müdürlüğü, Devlet Konukevi, İlçe Müftülüğü'ne ait idari ve hizmet binalarından oluşan toplam 203 kamu binası mevcuttur. Belli bir alanda toplanma eğilimi göstermeyen kamu binalarının 38'i Ulucami, 37'si Yenimahalle ve 22'si Yunus Emre Mahallesi'nde yer almaktadır. Şehrin Estel kesimini oluşturan bu üç mahalle kamu hizmet binalarının yaklaşık yarısına sahipken, diğer yarı 9 mahalleye dağılmış durumdadır

4.2.2.Ticari Hizmetler Fonksiyonu

Ticari faaliyetler şehirlerin etki alanının belirlenmesi yanında, şehre merkezîyet gücü kazandıran ve şehrin gelişmesine yol açan önemli bir fonksiyondur. Etki bölgesi içerisinde ticari merkez olma özelliği, tarih boyunca şehirlerin geleneksel fonksiyonlarından biri olmuştur (Doğanay,1983:41-43). Tarihi dönemlerde güneyden, Diyarbakır ve Bitlis'e doğru giden Mezopotamya-Anadolu ticaret yolunun önemli duraklarından biri olan Midyat'ta, ticari fonksiyonlar gelişme imkânı bulmuştur (Aydın vd.,2000:9). Şehirde dönem dönem tekrar inşaa edilmiş olduğu tahmin edilen işyerleri ve hanların mevcudiyeti, bu görüşü destekler niteliktedir. Ayrıca ticari faaliyetlerin geleneksel konut dokusuna da sızdığı gözlemlenmektedir. Özellikle eski kent dokusu içerisinde yer alan ve ana yollara yakın kesimlerdeki evlerin giriş katlarında bu gün bakkal, fırın, marangoz atölyesi, berber gibi ticarethaneler; geçmişte ticari metaların saklandığı depo veya ulaşım aracı olarak kullanılan at ve develer için yapılmış ahırları (Yanmaz,2001:57). Geçmişte Midyat Şehri'ndeki ticareti faaliyetler, geleneksel çarşı dokusu içerisinde ve hanlarda toplanmaktaydı. Bu gün boş dükkânların çoğunlukta olduğu *Aşağı Çarşı* ve *Yukarı Çarşı*, anlatılana göre geçmişte halıcılar, nakkaslar, bakırcılar, kuyumcular ve şapkacıların yer aldığı şehrin en işlek yerlerindendi. Aynı ticari yoğunluk *Estel Hanı*, *Gelüşke Hanı* ve *Hayvan Hanı* içinde geçerliydi. Bu gün Gelüşkeler ve Estel Hanı restore edilerek turizme kazandırılırken, Hayvan Hanı kırsal kesimden şehre göç edip yerleşen bir kısım nüfus tarafından konut olarak kullanılmaktadır (Dalkılıç-Aksulu,2004:315).

Midyat'ta ticaret fonksiyon sahaları, şehrin doğu bölümündeki Eski Midyat ile batıdaki Estel kesimleri arasında bağlantıyı sağlayan Cumhuriyet Bulvarı (*Cumhuriyet Caddesi veya Mardin-Batman Yolu*) çevresinde yoğunluk gösterir. 1940'lı yıllarda çevresi hemen hemen boş olan Cumhuriyet Bulvarı, şehir nüfusunun artmasına bağlı olarak karayolu boyunca yerleşmeye sahne olmuştur. Yolboyu yerleşmelerine benzer şekilde gelişme gösteren şehrin Cumhuriyet Bulvarı kesimi, ayrı konumlarda bağımsız olarak büyüyen Eski Midyat ve Estel kesimlerini birbirine bağlayarak şehir bütünlüğünü sağlamıştır. Bulvarın batıdaki tâli uzantıları olan Dr.Alaettin Aslan Caddesi, Nusaybin Caddesi, Seyfettin Güneşan Caddesi, İskenderun Caddesi ve doğuda ise Mardin-Şırnak Yolu'na açılan Kocamanoğlu Caddesi, Hürriyet Caddesi, Yıldız Caddesi ticari işyerlerinin yoğunlaştığı alanlardır. Bu alanlardaki ticarethaneler ana caddelerin yan sokaklarına sokulsalar da ikametgâh alanları içerisinde ayrıca

azaldıkları dikkati çeker. Midyat'taki ticari fonksiyon alanlarında yer alan işyerlerinde, birkaç örnek dışında (*Kuyumcular Çarşısı*) meslek gruplarına göre toplanma eğilimi izlenmemektedir

Midyat Şehri'nde 2008 yılı itibarıyla, hizmetler sektöründe çalışanların %33,2'si ve ekonomik açıdan faal nüfusun %13,7'si ticari faaliyetlerden geçim sağlamaktadır. Aynı yıl şehirde ticari amaçlarla faaliyet gösteren 1315 işyeri mevcuttu (Tablo 6). Bu işyerleri arasında en yüksek payı %52,2'lik oranıyla *toptan ve perakende ticarethaneler* oluşturmaktadır. Yaklaşık 1.200 işgücünün istihdam edildiği bu işletmelerin çoğunluğunda, gıda maddeleri ve diğer tüketim mallarının satışı yapılmaktadır. Yakın yıllarda ulaşım sektöründe meydana gelen gelişmelere bağlı olarak Midyat'ta *ulaştırma, depolama ve haberleşme* grubunda yer alan işyerlerinin sayısı artmıştır. Şehirde bu alanda faaliyet gösteren 442 işyerinde 525 işgücü istihdam edilmektedir. Bu grubu sırasıyla otel, lokanta; eğitim, sağlık işleri ve sosyal hizmetler; inşaat, gayrimenkul kiralama ve iş faaliyetleri grubundaki ticarethaneler takip etmektedir.

Midyat Şehri'nde bunları dışındaki bir başka ticari faaliyet türü de periyodik olarak kurulan semt pazarlarıdır. Şehrin Estel kesiminde Pazartesi günleri ve Eski Midyat kesiminde Perşembe günleri kurulan halk pazarlarında, şehrin toptancılarından temin edilen tüketim mallarının yanı sıra çevre köylerden getirilen bitkisel ve hayvansal ürünler pazarlanmaktadır. Bu pazarlara Mersin ve Adana gibi çevre illerden gelen sebze ve meyve satıcıları da katılmaktadır. Tablo 6. Midyat Şehri'nde Faaliyet Gösteren İşyerlerinin Faaliyet Alanına Göre Dağılımı (2008).

Faaliyet Türü	İşyeri Sayısı	%'si
Toptan ve Perakende Ticaret	686	52.2
Ulaştırma, Depolama ve Haberleşme (yolcu ve yük taşımacılığı, terminal, park, kargo taşıma ve depolama, posta, telekomünikasyon hizmetleri, ulaşım aracı kiralama)	442	33.6
Otel, Lokanta	46	3.5
Eğitim, Sağlık İşleri ve Sosyal Hizmetler (dershane, ehliyet kurs, diğer kurslar, eczane, depo, medikal ürünler, optik)	37	2.8
İnşaat (mühendislik, müteahhitlik, su tesisatı, kalorifer, yapı izolasyonu, yapı malzemeleri, danışmanlık, hurdacı)	34	2.6
Gayrimenkul Kiralama ve İş Faaliyetleri	20	1.5
Mali Aracı Kuruluşların Faaliyetleri	8	0.6
Elektrik, Gaz, Su (tesisat ve malzeme satış)	8	0.6
Diğerleri	34	2.6
Toplam	1315	100.0

Kaynak: TÜİK verilerinden derlenmiştir.

4.2.3.Eğitim Hizmetleri Fonksiyonu

Midyat Şehri'nde 2008 yılı itibarıyla 12 ilköğretim okulu, 7 lise ve önlisans programlı bir meslek yüksekokulu mevcuttur. Şehirdeki ilköğretim okullarında 5.496'sı kız, 5.918'si erkeklerden oluşan toplam 11.414 öğrenci; liselerde ise 1.031'i kız, 1.910'nu erkeklerden oluşan toplam 2.938 öğrenci eğitim görmekteydi. Bu okullarda toplam 515 öğretmen görev yapmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Midyat İlçe Merkezinde Bulunan Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları (2007-2008).

Okulun Adı	Öğretmen Sayısı	Kız Öğrenci	Erkek Öğrenci	Toplam Öğrenci
Aziz Ören Lisesi	34	240	549	789
İMKB Lisesi	30	406	820	1226
Endüstri Meslek L.	15	16	186	202
Ticaret Meslek L.	3	17	65	82
Kız Meslek L.	9	189	-	189
İmam Hatip L.	16	66	149	215
Anadolu Lisesi	16	97	141	238
İlk Öğretim Okulları	362	5496	5918	11414
Toplam	484	6527	7828	14355

Kaynak: Midyat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Şehirdeki ilköğretim okullarında eğitim gören öğrencilerin cinsiyet dağılımında dengeli bir durum izlenirken, liselerde erkek öğrenci fazlalığı dikkate çeker. Bu durum kız çocuklarının erken yaşta evlendirilmeleri ve genelde zorunlu eğitim dışındaki eğitimin gereksiz görülmesiyle alakalıdır. Şehirdeki Midyat Meslek Yüksekokulu, 2005 yılında Yüzüncü Yıl Üniversitesine bağlı olarak kurulmuş, 2006 yılında Dicle Üniversitesi'ne, ardından 2007'de Mardin Artuklu Üniversitesi'ne bağlanmıştır. Bilgisayar teknolojileri, elektrik ve çocuk gelişim programlarının bulunduğu okulun, 400 civarında öğrencisi bulunmaktadır. Şehirde, Artuklu Üniversitesi'ne bağlı bir de fakülte kurulması yönündeki çalışmalar devam etmektedir. Midyat'ta eğitim fonksiyonlarının gelişmesine bağlı olarak başta yakın çevredeki yerleşmeler olmak üzere, komşu illerden eğitim amacıyla şehre gelen öğrencilerin sayısı her geçen yıl artmaktadır. Ayrıca maddi yetersizliklere bağlı olarak liseden sonra eğitim imkânı bulamayan çoğu öğrenci, yüksekokulun teknik programlarını tamamlayarak kısa sürede iş bulabilmektedirler.

Midyat İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden alınan bilgilere göre; şehir nüfusunun %42'si ilköğretim, %30'u lise ve %12'si üniversite düzeyinde eğitime sahiptir. Şehirdeki okuma yazma bilmeyenlerin oranı ise %18'i bulmaktadır. Yapılan mülakâtlarda şehirdeki okuryazar olmayan nüfusun büyük bölümünü kadınların oluşturduğu belirlenmiştir. Halk Eğitim Merkezi'nin düzenlediği kurslar ile okur-yazar oranı yükseltilmeye çalışılmaktadır. Bu kurum ayrıca halıcılık, elektrik, biçki-dikiş, nakış, el sanatları, taş işçiliği, bilgisayar, saz kursu, kalorifer ateşçiliği, jeneratör kullanma gibi sertifikalı mesleki eğitim programları da düzenlemektedir. Şehirde ayrıca çıraklık eğitim merkezi, 5 özel sürücü kursu, 3 dersane ve 2 yatılı öğrenci yurdu da mevcut olup, tüm bu eğitim kurumları Midyat Şehri'ni eğitim fonksiyonları açısından bir merkez haline getirmektedir. Şehirde 1972 yılından bu yana faaliyet gösteren Halk Kütüphanesinden alınan bilgilere göre 2006 yılında okuyucu sayısı 19.068 iken, 2008'de 41.365 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca 2006 yılında 10.101 olan kitap sayısı, 2008 yılında 10.993 yükseltilmiştir.

4.2.4.Kültür ve Turizm Hizmetleri Fonksiyonu

Midyat Şehri, tarihte bilinen en eski uygarlık merkezlerini barındıran Mezopotamya'nı kuzeyinde, farklı kültürlerin, dinlerin ve dillerin kesiştiği bir konumda yer alır. Tarihi dokunun korunabildiği diğer şehirlerimizden farklı olarak, Midyat'ta tarihi dokuyla birlikte diller, inançlar ve kültürler de korunarak günümüze kadar ulaşabilmiştir. Kuşkusuz bu özelliği nedeniyle Midyat, *Dinler ve Diller Şehri* olarak tanınır. Bu gün Midyat Şehri'nde İslam, Hıristiyan ve Yezidi dinlerine mensup insanlar; aralarında Türkçe, Arapça, Süryanice ve Kürtçe dillerinde anlaşarak bir arada yaşamaktadırlar. Çok uzun süre birlikte yaşamının bir sonucu olduğu düşünülse de aslında bu hoşgörü kültürü, insanların din ve etnik köken konusunda birbirlerini koşulsuz olarak kabullenmeleri ile ilgili gelişmiştir (Oktik-Nas,2005:135). Genelde kendi inanç grubundan ve etnik kökeninden insanlarla akrabalık kuran nüfusun, kan bağına dayalı olmadan bu hoşgörü ortamını sürdürebilmeleri de ayrıca önemlidir. İdari yapının ve sivil toplum kuruluşlarının, mevcut huzur ortamının devamlılığına yönelik sorumlu davranışlarını da ayrıca belirtmek gerekir. Cami ve kiliselerin aynı karede görüntülenebileceği; ezan ve çan seslerinin aynı anda duyulabildiği Midyat Şehri, dini bayramları, kutsal günleri ve kutlama şekilleri, ibadetleri ve ibadethaneleri, örf ve adetleri hatta yaşam kültürleri birbirinden farklı insanları bir arada barındırmaktadır. Kuşkusuz yöredeki din ve diller bazı dönemlerde hâkim duruma geçerek diğerleri üzerinde etkili olabilmıştır. Nitekim Midyat yöresinin İslam/Arap hâkimiyeti altına girmesinden sonra, Hıristiyan Süryani nüfusunun büyük ölçüde azalması veya bu gün Yezidiliğin şehirde birkaç aile ile temsil edilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Ancak her dönemde şehirdeki farklı dinlere sahip topluluklar, inançlarını diledikleri gibi ve hiç bir taviz vermeden yaşayabilmişlerdir. Dil konusundaki durum biraz daha farklıdır. Midyat Şehri'nde yaşayan insanlar, çevreleriyle iletişim kurabilmek için ana dilleri haricinde şehirde konuşulan diğer dilleri de en azından anlayabilecek düzeyde öğrenmek durumundadırlar. Nitekim bu gün Midyat Şehri'nde yaşayan nüfusun konuşabildiği dil ortalaması 2,8'dir. Bununla birlikte dini ve dili ne olursa olsun, şehirde her kesimin bildiği ve kullandığı ortak dil Türkçe'dir (Çetin,2007:66-68).

Midyat geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olup, bu kültürlerle ait eserlerin önemli bir bölümü halen ayaktadır. Şehirde farklı inançlara ait ibadet mekânları (manastır, kilise, cami), hanlar, arasta (*çarşılarda veya alışveriş bölgelerinde aynı işi yapan esnafın bir arada bulunduğu bölüm*) ve geleneksel evlerden oluşan tarihi doku özgün niteliklerini büyük ölçüde korumaktadır. 2001 yılında şehir en eski nüvelerini oluşturan Eski Midyat ve Estel kesimindeki tarihi dokunun yer aldığı alanlar, kentsel sit alanı olarak ilan edilmiştir. Sit alanlarından Eski Midyat'ta 2 han, 7 kilise, 11 geleneksel konut, 8 dükkân+konut ve sit alanı dışından da 1 cami ile 1 manastır tescil edilmiştir. Şehrin Estel kesimindeki sit alanı içerisinde ise 72 konut, 3 Cami tescillenmiştir (Dalkılıç,2004:84). Midyat Şehri'nde geleneksel dokunun korunduğu alanlarda

yollar, caddeler ve sokaklar topografyaya göre biçimlenmiş *Organik Kent Dokusu*'ndadır. Yoğun ve sıkışık bir görünümdeki bu doku, ihtiyaç duyuldukça yeni evler ve yapılar eklenerek büyütülmüştür. Sokakların üstlerinde, altta bir geçit bırakılarak kabaltları (*abbara*) oluşturulmuştur. Altı geçiş olan kabaltlarının üstü tonoz örtülüdür. Bazılarının üstlerinde yanlarındaki evlere ait odalar bulunmaktadır (Fotoğraf 13). Midyat'ta kentsel dokuyu oluşturan en önemli öge, *Geleneksel Midyat Evleri*'dir. Yapı malzemesi olarak bu evlerde *Midyat Taşı* olarak adlandırılan beyazımsı sarı renkli kalker bloklar, bağlayıcı malzeme olarak kireç ile yöreye özgü kum karıştırılmasıyla elde edilen harç kullanılmıştır. Geleneksel konutların boyutları ve plan düzeni geniş bir aileyi barındıracak, kadınların ev içi uğraşlarını karşılayacak niteliktedir. Bununla beraber ihtiyaca göre avlunun bir kenarına veya evin uygun bir yerine yeni bir yaşama birimi eklenerek evlerin büyütüldüğü dikkati çeker. Geleneksel konutlar en çok iki katlı (zemin+1) inşaa edilmiştir. Az sayıdaki evde birinci ve ikinci kat arasında yer alan, alçak tavanlı ara katlar vardır. Midyat evlerinde halk arasında mağara diye tabir edilen, doğal veya insan eliyle yapılmış oyuklar da plan düzenine katılmıştır. Bu oyuklar ahır veya depo olarak kullanılmaktadır. Midyat evleri, çok amaçlı mekânlar (açık mekânlar *avlu, teras, dam*; yarı açık mekânlar *balkon*, kapalı mekânlar *oda, aralık*) ve özelleşmiş mekânlardan (servis mekânları *ahır, kiler* ile ıslak hacimler; *mutfak, banyo, tuvalet*) oluşmuş bir bütündür (Dalkılıç-Aksulu,2004:315-318) (Fotoğraf 14,15,16).

Fotoğraf 13. Alt kısmı ortak kulanıma açık, üstü bir evin parçası olan Abbara örneği.

Fotoğraf 14. Geleneksel Midyat Evlerinde dış mekân süslemelerine önem verilmiştir.

Mardin yöresindeki Süryaniler 1.yüzyıldan başlayarak IV.yüzyılın sonlarına kadar putperestlikten soyutlanıp Hıristiyanlığı kabul etmişlerdir. Böylece aynı dönemlerde yörede kiliseler ve manastırlar inşaa edilmeye başlanmıştır (Akyüz,1998:30). Kiliseler ibadet ve dini vazifeleri yerine getirmek için kullanılırken; manastırlar kendini dine adayanların toplu yaşam alanlarından uzak, ulaşılması zor alanlarda inzivaya çekildikleri yapılardır. Bu yüzden kiliselerin inşaaası için yerleşim yerleri, manastırlar için dağlık kesimler tercih

edilmiştir. Diğer taraftan bölgedeki manastırlar Bizans Dönemi'nde, Hıristiyan'lara uygulanan baskılardan korunmak amacıyla da kullanılmışlardır.

Fotoğraf 15. Geleneksel Midyat evlerinden bir görünüm

Fotoğraf 16. Midyat Evleri'nin eyvan bölümünden bir görünüm.

Midyat İlçesi'nde Midyat Şehri ve Alagöz, Altıntaş Anıtlı, Bağlarbaşı, Bardakçı, Barıştepe, Doğançay, Elbeğendi, Gülgöze, Güngören, İzbirak, Kutlubey, Mercimekli, Narlı, Yayvantepe ve Yemişli köylerinde 24 kilise, 3 manastır-kilise, 5 manastır bulunmaktadır. Bu dini yapıların sayısı Nusaybin'de 25, Mardin'de 22, Dargeçit'te 8, Savur'da 5, Yeşilli'de 4, Ömerli, Derik ve Kızıltepe'de 1'er adettir. Kilise ve manastırların bu denli yoğun olması yörenin Hıristiyanlık açısından taşıdığı önemi koyarken, kültürel turizm açısından değerlendirilmesi mümkün bir potansiyele de işaret etmektedir (Fotoğraf 17,18,19,20,21,22).

Fotoğraf 17. Mor Abrohom Manastırı.

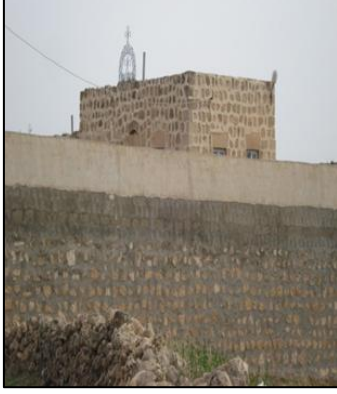

Fotoğraf 18. Midyat Protestan Kilisesi.

Midyat Şehri'ndeki **Mort Şmuni Kilisesi** (6.yüzyılda inşaa edilmiş, 1125-1704-1869-2005'de onarım geçirmiş), **Mor⁵ Ahesnoyo Kilisesi** (4.yüzyılda inşaa edilmiş, 1960'da yeniden inşaa edilmiş), **Mor Barsaumo Kilisesi** (4.yüzyılda inşaa edilmiş, 1943'de yeniden inşaa edilmiş), **Mor Şarbel Kilisesi** (1965 yılında onarım geçirmiş), **Mor Abrohom Manastırı** (5.yüzyılda inşaa edilmiştir),

⁵**Mor**: Süryanice büyüğüm anlamında, saygı ve hürmeti belirtmek için *Aziz, Patrik ve Metropolit* isimlerinden önce kullanılmaktadır.

Süryani Protestan Kilisesi (20.yüzyılda inşaa edilmiş) ve **Meryem Ana Katolik Kilisesi** (18.yüzyılda inşaa edilmiştir) mevcuttur (Günel,2006:47).

Fotoğraf 19. Meryem Ana Kilisesi.

Fotoğraf 20. Mor Şarbel Kilisesi.

Midyat Şehri'ndeki kilise ve manastırlar genelde Hıristiyan Süryani nüfusun yaşadığı Eski Midyat kesiminde yoğunlaşır. Şehrin camileri ise genelde Müslüman nüfusun yaşadığı Estel kesiminde yer alır. Midyat'ın tarihi öneme sahip camileri arasında **Midyat Ulu Cami**, **Cevat Paşa Cami**, **Hacı Abdurrahman Efendi Cami**, **Şemsettin Cami** sayılabilir. Midyat Ulu Cami Estel Köşk Meydanı'nda 1800 yılında halk tarafından, Cevat Paşa Cami Eski Midyat'ta 1925 tarihinde, şehrin imarına önemli katkıları bulunan Cevat Paşa tarafından yaptırılmıştır. Hacı Abdurrahman Efendi Cami (1915) ve Şemsettin Cami (1840) şehrin Estel kesiminde yer alan diğer tarihi ibadethanelerdir (İş,2006:125, Midyat Belediyesi,2008:6-9), (Fotoğraf 23, 24, 25, 26).

Fotoğraf 21. Mor Ahısnoyo Kilisesi'nden görünümler.

Fotoğraf 22. Mor Barsavmo Kilisesi

Fotoğraf 23. Midyat Ulu Cami'den görünüm.

Fotoğraf 24. Cevat Paşa Cami'den görünüm.

Fotoğraf 25. Hacı Abdurrahman Efendi Cami.

Fotoğraf 26. Şemsettin Cami

Midyat Şehri, kuzey Mezopotamya ticaret yollarının kesiştiği önemli geçit alanlarından biri üzerinde yer alır. Bu gün halen ayakta olan Estel, Gelüşke, Hayvan hanları; Midyat Şehri'nin geçmişte Anadolu-Mezopotamya arasında sürdürülen ticari faaliyetlerde önemli bir konaklama noktası olduğuna işaret etmektedir. Midyat Belediyesi tarafından 2006 yılında özgün yapısı korunarak restorasyonu yapılan ve kent müzesine dönüştürülen **Estel Hanı**, ilk çağlardan beri kullandığı tahmin edilmektedir. Çeşitli sergilerin de düzenlendiği bu han, yöresel antikaların, gümüş takı ve eşyaların, yöresel motifler taşıyan nakış ve taş işçiliği örneklerinin sergilenip satışının yapıldığı turistik bir mekân durumundadır (Fotoğraf 27, 28).

Midyat'a gelen yerli ve yabancı turistlerin bir diğer uğrak yeri de restore edilerek turizme kazandırılan **Gelüşke Hanı**'dır. Şehrin Eski Midyat kesiminde, halen önemli bir bölümü boşalmış Aşağı Çarşı'da yer alan han; Midyat kültürünü yansıtan dekorlarla dizayn edilmiş olup, konuklara yöresel yiyecek ve içeceklerin ikram edildiği Midyat'ın otantik yerlerinden biridir. Gelüşke Hanı zaman zaman düğün, nişan gibi etkinliklere de ev sahipliği yapmaktadır.

Hayvan Hanı, Eski Midyat'tın Yukarı Çarşı olarak adlandırılan bölümünde bulunmaktadır. Kayaya oyulmuş bodrum katları ahır olarak kullanılan hanın, kesme taştan yapılmış zemin ve birinci katı konaklama amaçlıdır. Hayvan Hanı'nın sokağa bakan cephesindeki bölümler ise dükkân olarak kullanılmıştır. Bu gün dükkânları halen boş olan hanın bakımsız durumdaki diğer bölümleri, konut olarak değerlendirilmektedir (Dalkılıç,2004:92). Midyat Şehri'nin televizyon dizileriyle ün kazanmış bir başka önemli turistik mekânı **Midyat Devlet Konukevi**'dir. Eski bir Süryani evinin Midyat Kaymakamlığı ve Çekül Vakfı işbirliğiyle restore edilmesiyle turizme kazandırılan bu yapı, şehirde geleneksel mimariyi en iyi yansıtan örneklerdendir (Fotoğraf 29,30).

Fotoğraf 27. Estel Hanı.

Fotoğraf 28. Gelüşke Hanı.

Midyat Şehri'nde tarihi garnizon binası, gümüşçüler çarşısı, sit alanı kapsamında koruma altına alınmış sokaklar gibi turizme hizmet edebilecek çok sayıda nitelikli yapı bulunmaktadır. Bununla beraber Midyat İlçe sınırları içerisinde Kefillelep Mağarası (Şenköy), Kefissanur Mağarası (Midyat), Hapinas Mağarası (Midyat), Tınat Mağarası (Midyat), Linveyri Şifa Mağarası (Gelinkaya Beldesi), Hapinas Höyüğü (Mercimekli Köyü) turizme açılmayı bekleyen doğal ve kültürel turizm kaynaklarıdır (Mardin Valiliği,1973:83). Midyat Şehri'nin 5.8 km kuzeybatısında, Acırlı Köyü sınırları içerisinde yer alan Elet Mağara'ları, Diyarbakır kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulunun 1996 yılında aldığı kararla yasal koruma altına alınmıştır. Bu alanda antik döneme ait olduğu tahmin edilen 3 kaya mezarı ve 14 mağara ile yaşları 250-350 arasında olan 9 anıt ağaç (meşe, menengiç), 3 türbe (*Şeyh Abdullusvit, Şeyh Cemis, Şeyh Mustafa türbeleri*) tescil edilmiştir.

Midyat Şehri'nde turizm işletme belgeli otelleri Matiat Otel (4 yıldızlı, 140 yatak), Kasr-ı Nehroz (Butik Otel, 50 yatak), Kasr-ı Nehroz II (12 yatak); yatırım belgeleri otelleri Mezopotamya Evleri (Özel Konak, 25 yatak), Narşah Otel (4 yıldızlı, 198 yatak) ve belediye belgeli tesisleri Demirdağ Otel (36 yatak), Hotel Metro (28 yatak), Ceylan Otel (20 yatak), Yuvam Otel (22 yatak), Grand Estel (169 yatak), Shmayaa Hotel (40 yatak) oluşturmaktadır. TÜİK verilerine göre 2009 yılında Mardin İli'ne gelen turistlerin toplam sayısı 129.853'tür. Yapılan mülakatlarda Midyat Şehri'ni yıllık yaklaşık olarak 80.000 civarında turist

ziyaret ettiği, özellikle Haziran-Ağustos ayları arasında yoğunluğun arttığı ve turistlerin çoğunlukla yurt içinden geldiği belirlenmiştir. Yabancı turistlerin çoğunluğu Almanya'dan, yerli turistler ise genelde Marmara, Karadeniz ve Güneydoğu Anadolu bölgesi illerinden gelmektedir.

Fotoğraf 29. Midyat Devlet Konuk Evi'nden Görünümler.

4.2.5.Sağlık Hizmetleri Fonksiyonu

Midyat Şehri'nde hizmet sektöründe faaliyet gösteren nüfusun %13,7'si sağlık alanında istihdâm edilmektedir. Şehirdeki sağlık hizmetleri Devlet Hastanesi, Toplum Sağlığı Merkezi, Aile Sağlığı Merkezleri, özel poliklinikler ve muayenehaneler ile eczaneler aracılığıyla sürdürülmektedir. Kamu ve özel sağlık kuruluşları, şehir nüfusunun yanı sıra çevre köyler ve yakın ilçelerden gelen hastalara hizmet vermektedir. Şehirde gerek uzman hekim gerekse de tıbbi donanım açısından en önemli sağlık kuruluşu 50 yatak kapasiteli Midyat Devlet Hastanesi'dir. Hastanede 27'si uzman 32 doktor, 2 diş hekimi, 66 hemşire, 21 ebe, 2 eczacı ve 77 personel görev yapmaktadır. Yatarak tedavinin imkânlarının sınırlı olması nedeniyle, 150 yataklı yeni bir hastane Sanayi Mahallesi'nde Nusaybin ile Cizre Karayolu'nu birbirine bağlayan çevre yolunda inşaa edilmektedir. Tüm donanımlara sahip olacak bu hastane, 2012 yılında hizmete girerek hem şehir hem de çevre yerleşmeler için önemli bir sağlık merkezi haline gelecektir. Midyat İlçesi'ndeki 9 Aile Sağlığı Merkezi'nden 4'ü, ilçe merkezinde bulunmaktadır. Bunlardan 1 nolu ASM, Yunusemre Mahallesi'nde 4 doktorla, 2 nolu ASM Gölcük Mahallesi'nde, 4 doktorla, 3 nolu ASM Ulucami Mahallesi'nde 3 doktorla, 4 nolu ASM ise Akçakaya Mahallesi'nde 5 doktorla hizmet vermeye devam etmektedir. Şehirdeki aile hekimliği uygulamasını bu merkezler yürütmektedir. Bu kuruluşlara ek olarak Ulucami Mahallesi'ndeki Midyat Toplum Sağlığı Merkezi 16 sağlık memuru ile faaliyetlerini yürütmekte, Özel Midyat Kadın Hastalıkları ve Doğum Merkezi, Özel Erdem Polikliniği (Cumhuriyet Bulvarı), Körfez Özel Tıp Merkezi (Bahçelievler) ise şehirdeki diğer önemli sağlık kuruluşlarını oluşturmaktadır. Midyat'ta 5'i özel, biri devlet hastanesi bünyesinde olmak üzere 6 eczane bulunmaktadır.

Şehirde faaliyet gösteren sağlık kuruluşlarında yapılan mülakatlarda, özellikle bağırsak enfeksiyonları ve bulaşıcı özelliği olan dizanterinin en çok rastlanan hastalıklar olduğu belirlenmiştir. Hijyen şartlarıyla doğrudan

bağlantılı bu şikâyetlerin, özellikle yaz aylarında ve daha çok çocuklarda görüldüğü belirlenmiştir. Bu yanında şehirde en sık diğer hastalıkları sırasıyla hepatit B, brusella, TBC (tüberküloz) oluşturmaktadır. Şehirde hali hazırda sağlık kuruluşlarının sunduğu başlıca faaliyetleri aile planlamasına yönelik çalışmalar, aşılama faaliyetleri (*hepatit B1-B2-B3, kızamık, BCG-tüberküloz, DBT-difteri-boğmaca-tetanoz, Gebe TT1-TT2*), aile hekimliği, ayakta ve yatarak tedavi hizmetleri ile acil tıbbi müdahale şeklinde sıralanabiliriz. Midyat Şehri, Mardin İl Merkezi'nden sonra yöredeki en geniş tıbbi olanaklara sahip yerleşme durumundadır. Şehir bu özelliği nedeniyle, çevre köy ve ilçelere de sağlık hizmetleri sunmaktadır.

Fotoğraf 30. Midyat Devlet Hastanesi.

Fotoğraf 31. Midyat Devlet Hastanesi'nin yeni hizmet binaları.

4.2.6.Ulaşım Hizmetleri Fonksiyonu

Midyat Şehri doğuda Şırnak, batıda Mardin, kuzeyde Batman ve güneyde Suriye sınırındaki önemli yerleşmelerden Nusaybin arasında; bu merkezleri birbirine bağlayan karayollarının kesiştiği kavşak noktasında yer alır. Şehir İdil (60 km.)-Cizre (88 km.) üzerinden *Şırnak İl Merkezi'ne* (137 km.), Gerciş-Hasankeyf üzerinden *Batman İl Merkezi'ne* (78 km.), Ömerli (42 km.)-Yeşilli (57 km.) üzerinden *Mardin İl Merkezi'ne* (67 km.) bağlanmaktadır. Tümüyle asfalt yollardan oluşan bu ulaşım ağının Midyat-Gercüş arasındaki kesiminde Ayrancı Geçidi (1050 m.), Midyat-Nusaybin arasında Danin Geçidi (880 m.), Midyat-Mardin arasında Hop Geçidi (1115 m.) aşılmaktadır. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere Asurlar Dönemi'nde şehrin Cizre-Midyat arasındaki bölümü *Kaşyari Yolu*, Nusaybin-Midyat arasındaki bölümü ise *Çağçağ Yolu* adıyla tanınmakta ve bu yollar güneydeki Kral Yolu'na bağlanmaktaydı. Midyat Şehri tarihi dönemlerde olduğu gibi bu gün de ulaşım yolları açısından önemini korumakta, kavşak noktası olma özelliğini devam ettirmektedir. Havayolu ulaşım bağlantısı olmamakla beraber, Midyat Şehri Mardin Havaalanına 69 km., Batman Havaalanına 78 km., Diyarbakır Havalimanına 158 km. (Bağlar) uzaklıktadır.

Midyat Şehri'nde hizmetler sektöründe faaliyet gösteren nüfusun %5,5'i ulaşım alanında istihdâm edilmektedir. Midyat Şehri'nde yakın çevredeki yerleşmeler ve şehirlerarası ulaşım amacıyla faaliyet gösteren iki otogar

bulunmaktadır. Bunlardan Midyat Otogarı Midyat-Cizre karayolu kenarında Işıklar Mahallesi sınırları içerisinde yer alırken, Estel Otogarı Midyat-Ömerli tâli yolu üzerinde Yeni Mahalle'de yer alır (Fotoğraf 32,33). İki otogarın bulunması nedeniyle seyahat firmalarına ait araçlar, her iki otogara da uğrayarak yolcu almaktadırlar. Şehirlerarası seyahat hizmeti veren otobüsleri, şehir trafiğine sokmadan uygun bir konumda, modern imkânlarla sahip bir otogara ihtiyaç duyulduğu söyleyebiliriz. Midyat Şehri'nde şehirarası yolculuk hizmeti veren (*Lider Midyat Seyahat, Yeni Midyat Seyahat, Midyat Koç Turizm, Midyat Seyidoğlu Turizm*) 4 firma bulunmaktadır. Bu seyahat firmaları Midyat'tan Mardin, Tarsus, Mersin, İskederun, Konya, Ankara, Bolu, Düzce, Adapazarı, İzmit, İstanbul, Afyon, İzmir, Gaziantep. Bolu, Adana, Afyon ve Adapazarı'na doğrudan seferler düzenlemektedirler.

Fotoğraf 32. Estel otogarı.

Fotoğraf 33. Midyat otogarı.

Midyat'ta şehiriçi ulaşım minibüsler vasıtasıyla sağlanmaktadır. Minibüsler 5 dk.'lık aralıklarla şehrin Estel kesiminde 4 nolu ASM önünden başlayarak, Midyat Garnizon Komutanlığı durağına kadar olan ana güzergâhı izlemektedir. Şehirde ulaşım hizmeti veren minibüsler kurulan üç kooperatife bağlı olarak (*Seyidler Tur Minibüs Koop., Midyat Koç Minibüs Koop., Öz Midyatlılar Koop.*) faaliyetlerini sürdürmektedirler. Şehrin yakın çevredeki Dargeçit, Ömerli, Nusaybin, İdil, Yeşilli, Mardin bağlantıları 07:00-19:00 saatleri arasında 20-50 dk.'lık periyotlarla hareket eden midibüs ve minibüsler ile sağlanmaktadır.

Midyat Şehri'nde 15.194 hat kapasiteli %82 doluluk oranına sahip 18 telefon santrali bulunmaktadır. İlk telgrafhanenin 1882 yılında kurulduğu şehirde, ADSL internet bağlantısı mevcut olup, radyo ve televizyon yayınları kesintisiz alınabilmekte, GSM mobil telefon iletişim hizmetleri ise düzenli olarak verilmektedir. Şehirde faaliyet gösteren 6 adet yerel gazete ve dergi, 1 adet özel radyo bulunmaktadır.

Midyat Şehri, Türkiye-Irak sınır ticaretinin yoğun olarak sürdürüldüğü Habur Gümrük Kapısı'na (Şırnak-Silopi) 138 km. uzaklıktadır. Silopi-Mardin yolu üzerinde bulunmakla birlikte, sınır kapısına olan uzaklığı nedeniyle Midyat, Habur Sınır Kapısı'ndan kaynaklanan gelirden istifade edememektedir. 2008 yılında Suriye sınır bölgesindeki mayınlı arazilerin temizlenmesinin ardından, Türkiye-Suriye arasında yeni bir sınır kapısı açılması planlanmıştır.

Nusaybin İlçe Merkezinde yer alacak sınır kapısının projesi 2010 yılında hazırlanmış ve Ocak 2011 *Nusaybin Transit Sınır Kapısı* adı altında temeli atılmıştır. Nusaybin Sınır Kapısı'nın Midyat Şehri ile 49 km.'lik doğrudan karayolu bağlantısı bulunmaktadır. Bu gümrük kapısının faaliyete geçmesi ile özellikle mazot taşımacılığına dayalı nakliyeciliğin gelişmesi, şehirde ticari faaliyetlerin canlanması beklenmektedir.

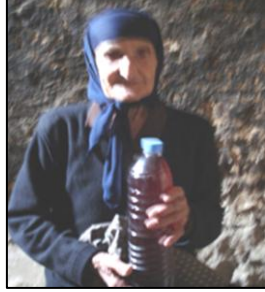
4.3. Sanayi Fonksiyonu

Midyat'ta yeraltı ve yer üstü zenginliklerin değerlendirilmesine yönelik sanayi faaliyetleri yeterince gelişmemiştir. Bununla bağlantılı olarak Midyat Şehri'nde yaşayan nüfusun temel geçim kaynaklarını tarımsal faaliyetler ve hizmetler sektörü oluşturur. Güçlü sermayeye ve geniş tüketim pazarlarına ihtiyaç duyan modern sanayinin temsilcisi birkaç işletme dışında, şehirde daha çok onarım ve imalât işlerinin yapıldığı atölye tipi işletmeler önem kazanmıştır. Dolayısıyla inceleme sahasında ekonomik açıdan faal nüfusun sadece %7,1'i (1.416 kişi) sanayi kesiminde faaliyet göstermektedir.

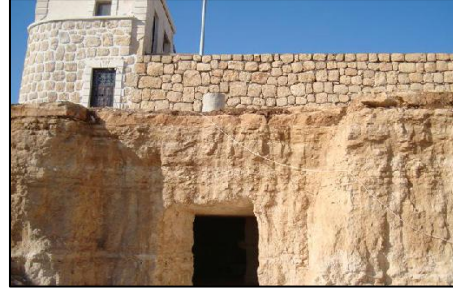
Midyat'ta modern sanayi tesislerinin kurulmasına yönelik girişimler yakın yıllarda başlamıştır. Şehirde önceleri modern sanayiye bir yem fabrikası ve bir un fabrikası⁶ (kapalı) temsil ederken, günümüzde bunlara şarap fabrikası, tekstil fabrikası, tuğla fabrikası, strafor ve kilitli parke fabrikası eklenmiştir. Ayrıca inşaatı tamamlananmış olan küçük sanayi sitesi, turşu fabrikası, pekmez fabrikası da kısa süre sonra hizmet vermeye başlayacaktır. Modern sanayi kuruluşları istihdamı artırırken, sermaye birikimini güçlendirecek ve yeni üretim tesislerin kurulmasının önünü açacaktır.

Midyat'ta üzüm bağları ve üzüm üretimine bağlı olarak gelişen şarapçılık, çok eski devirlere dayanmaktadır. Yörenin Asur hâkimiyeti döneminde, Kaşyari Dağı'ndaki (Mardin-Midyat Eşiği) üzüm bağlarının sayımı Assurbanipal Devri'nde (M.Ö.669-629) yapılmıştır (Erkanal,2007:2). Sayısı azalmış olsa da bu gün yörede üzüm bağları ve şarap üretimini görebilmekteyiz. Oysa 1567 yılında, Midyat ve çevresindeki yerleşmelerde buğdaydan sonra en fazla gelir getiren üretim üzümüdü (Erpolat,2007:400). Midyat Şehri'nde şarap üretimi, Süryani nüfus tarafından genelde ailelerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere yürütülen geleneksel bir faaliyettir (Fotoğraf 34). Öküzgözü, Boğazkere, Horozkarası ve Dökülgen cinsi üzümlerden elde edilen şaraplar; dolgun gövdeli, zengin aromalı ve alkol oranı normalden oldukça yüksek, daha tatlıdır. İçinde hiç bir katkı maddesi olmaması ve ince bir filtrasyona tabi tutulmaması nedeniyle Süryani şarabı diğer şaraplardan ayrılmaktadır (İş,2006:84). Yakın yıllarda yöreye gelen turist sayısının artmasıyla talepler fazlalaşmış ve pazarlama olanaklarının da gelişmesiyle birlikte, Midyat'ta ticari şarap üretimi başlamıştır. Midyat Şaraphane'si 2003 yılında faaliyete geçmiş olup, 10.000m²'si açık ve 2.280m²'si kapalı alanda üretim yapılmaktadır. *Süryani Şarapçılık* adı altında yılda 153.000 lt. üretilen şaraplar, Shiluh (şilluh) markasıyla satılmaktadır (Fotoğraf 35).

⁶ Midyat Un Fabrikası 1932 yılında Teşviki Sanayi kanunundan yararlanılarak açılmıştır.

Fotoğraf 34. Şarapçılık, Süryani nüfusun geleneksel üretim faaliyetlerindedir.

Fotoğraf 35. Midyat şaraphanesinin üretim ve depolama üniteleri kalker formasyon içerisinde yer almaktadır.

Midyat'ta *Midmar Tekstil* tarafından 2007 yılında faaliyete geçirilmiş olan 5.000m²'si kapalı, toplam 11.000m² alana sahip tekstil fabrikası mevcuttur. Gölcük Mahallesi Cizre yolu üzerindeki fabrikada 300 işçi çalışmakta olup, erkek, kadın ve çocuklar için dokunmuş, örme ve kroşe örgü vb. kumaştan, dantelden yapılmış diğer dış giyim eşyası üretilmektedir (Fotoğraf 36,37). Midyat'taki bir diğer sanayi tesisi *BİPA Midyat Tuğla Fabrikası*'dır. Midyat-Mardin karayolunun 3.km.'sinde yer alan fabrika, 1999 yılında faaliyete geçmiştir. Yaklaşık 100 işçinin çalıştığı tesislerde, kil ve topraktan mamül yığma, kalkas, asmolin, pres, tuğla cinslerindeki ürünler üretilmektedir. BİPA firması 2010 yılında Midyat'ta *Strafor ve Kilitli Parke Fabrikası*'da faaliyete geçirmiştir. 60 kişinin çalıştığı bu fabrikada izolasyonlu çatı ve cephe yalıtımında kullanılan expandable polystrene köpük üretiminin yanı sıra 6 cm., 8cm. ve 10 cm.'lik kilitli parke, su oluğu ve bordür de üretilmektedir (Fotoğraf 38,39).

Fotoğraf 36. Midyat tekstil fabrikasından bir görünüm.

Fotoğraf 37. Midyat tekstil fabrikası üretim alanlarından bir görünüm.

Midyat'ta yapımı büyük oranda tamamlanan ve kısa sürede faaliyete geçmesi planlanan sanayi tesisleri arasında turşu fabrikası, pekmez fabrikası gelmektedir. Kırsal Kalkınmayı Destekleme Projesi kapsamında, Tarım Kredi Kooperatifi tarafından Midyat'ta yaptırılan *pekmez fabrikası* inşaatı

tamamlanma aşamasındadır. 100m²'si kapalı, 3500m² açık alan üzerinde kurulan fabrika günlük 1,5 ton pekmez işleme kapasitesine sahip olacak ve Midyat ile Gercüç'te üretilen üzüm değerlendirilecektir. Midyat'ta yetiştiren ve genelde turşu yapımıyla değerlendirilen acur (*kabakgiller familyasından bir meyve*) daha çok Acırlı, Çavuşlu, Gelinkaya, Söğütlü, Şenköy ve Yolbaşı köylerinden yetiştirilmektedir. İlçedeki acur üretimini değerlendirmek amacıyla 1500m² kapalı, 5200 m²'si açık alana sahip bir turşu fabrikasının yapımına başlanmıştır. Bu fabrika ile hem acur üretimi yapan aileler ek gelir elde edebilecekler ve hem de 50 kişiye iş imkânı sağlanabilecektir.

Fotoğraf 38. Midyat Tuğla Fabrikası'ndan bir görünüm

Fotoğraf 39. Midyat'ta Strafor Fabrikası'ndan bir görünüm

Midyat Şehri ve yakın çevresinde, yukarıda belirtilen modern sanayi tesisleri mevcut olmakla birlikte, sanayi faaliyetlerini büyük ölçüde atölye tipi işletmeler temsil eder. Bu işletmelerden bir bölümü gelenek halinde faaliyetlerini sürdürürken, bir kısmı şehir nüfusunun ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkmışlardır. Taş ve gümüş işlemeciliği, şarap üretimi, kilim dokumacılığı, sabun üretimi Midyat adıyla anılan geleneksel ticari faaliyetlerdir. Ancak zaman içerisinde, fabrika üretimi ucuz mâmüllerin piyasaya yerleşmesi ile işletme ve usta sayısı azalmış, geleneksel atölyeler birer birer kapanmıştır. Yakın yıllarda şehir dokusunu ve kültürünü korumaya yönelik çalışmalar ve yöreyi ziyaret eden turist sayısındaki artışlar ile bağlantılı olarak geleneksel el sanatları yeniden değer kazanmaya başlamıştır.

Midyat ve çevresinde yaygın olarak bulunan *Midyat Kalkerleri*, tarihin en eski dönemlerinden beri geleneksel yapı malzemesi olarak kullanılmaktadır. *Midyat Taşı* veya yöresel adıyla *Katori*, beyazımsı sarı renkli, ahşap gibi testere kesilebilen, matkapla delinebilen, sert kesiciler ile yontulabilen bir kalker türüdür (Fotoğraf 40,41). Yapı malzemesi olarak değer kazanmasında işleme kolaylığının yanı sıra su ve elektrik tesisat kanalı açmaya, çivi ve vida kullanmaya uygun olması etkili olmuştur. *Midyat Taşı* beton, briket, tuğla, gazbeton gibi yapay malzemelere yakın dayanıma sahip olup, su emme oranı %30'dan küçük olduğu için nemli ortamlarda kullanılabilmekte, ısı iletkenliği ise diğer yapı malzemelerine yakın düzeydedir (Adin,2007:14-17).

Fotoğraf 40. Taş kesim atölyesinden bir görünüm.

Fotoğraf 41. Midyat'taki taş ustalarının çalışmalarından bir görünüm

Midyat'ta, Midyat-Beyazsu üretim alanında 60.000 m³/yıl, Midyat-Batman yolu üretim alanında 50.000 m³/yıl ve Midyat Belediyesi'ne ait üretim alanında yıllık 90.000 m³/yıl kireçtaşı üretimi yapılmaktadır. Şehirdeki taş işleme atölyelerinde kullanılan *Midyat Taşları*, şehrin 12 km uzaklığında, Batman karayolunun hemen yakınında açılmış olan 4 taş ocağından çıkarılmaktadır. Buradan temin edilen kireçtaşları 11 atölyede işlenerek yapı malzemesi haline getirilmektedir. Yapılan mülakatlarda bu atölyelerde 100'ün üstünde nüfusun geçim sağladığı tespit edilmiştir. Midyat'ta taş işleme ustalığının (**Nahid**) doğması ve bu sanatın yaygınlaşmasında Süryanilerin katkısını ayrıca belirtmek gerekir. Bugün bu sanatın geliştirilip, yaygınlaştırılması için İlçe Kaymakamlığı'nın öncülüğünde atölyeler kurulup, kurslar açılmaktadır. Ayrıca yeni inşa edilen konut ve resmi binalarda Midyat Taşı ve süslemelerine yer verilerek, bu geleneksel sanat yaşatılmaktadır. Midyat'ın ikinci önemli geleneksel el sanatı gümüş işlemeciliğidir. *Telkâri* adıyla tanınan bu sanat, 1 mm'lik tel haline getirilen gümüşten küçük motifler hazırlayıp, bunlardan takı veya süs eşyası yapımını ifade eder. Tümüyle el işçiliğine dayalı olan *Telkâri* sanatı, Midyat'ın ticaret ve kültür hayatına Süryani ustaları tarafından kazandırılmıştır. Bu gün Midyat Şehri'nde birkaç adet *telkâri* atölyesi bulunmakla birlikte, sayısı 40'ı aşan gümüşçü dükkânlarının hemen hemen hepsinde küçük tezgâhlarda bir şekilde *telkâri* sanatı icra edilmektedir. Şehirdeki süs ve takı ürünleri satan hemen her işyerinde *telkâri yüzük, küpe, kol düğmesi, broş, saat, bileklik satışı* yapılmaktadır (Fotoğraf 42). *Telkâri* sanatının öğretilmesi için Midyat Endüstri Meslek Lisesi'nde kuyumculuk bölümü açılmış, Midyat Süryani Kültür Derneği tarafından düzenli olarak kurslar açılmaktadır. Midyat dışında ülkemizde Mardin, Ankara-Beyazsu ve Trabzon'da da *Telkâri* üretimi söz konusudur. Şehirdeki gümüş ustaları ayrıca ince levhalar haline getirdikleri gümüşten kemer, şekerlik, mücevher kutusu, silah kabzası, sigaralık, fotoğraf çerçevesi, anahtarlık, künye, kaşık, kibritlik, takunya, vazo, tesbih, gondol, masa üstü isimlik ve isimli yüzük gibi ürünler de hazırlamaktadırlar. Midyat Şehri'nde menengiç (*Pistacia terebinthus*) yağından sabun üretimi yapan atölyeler mevcuttur. *Bitim* adı verilen ve bütünüyle doğal

yollarla üretilen sabunlar, gündelik ihtiyaç gidermek amacıyla satıldıkları gibi, yakın zamanda turistlerin de tercih ettiği gelir getiren bir ürün durumuna gelmiştir (Fotoğraf 43).

Fotoğraf 42. Midyat'ta gümüş işleme geleneğini.

Fotoğraf 43. Satışa sunulmuş telkari ürünler.

Motorlu taşıt kullanımının yaygınlaşmasına paralel olarak, Midyat'taki oto tamir atölyelerinin sayısı artmıştır. Şehirde özellikle ana yolların çevresinde yoğunlaştığı gözlenen oto tamir atölyelerinde, motorlu araçların tamir ve bakımları yapılmaktadır. Bu tür atölyeler genellikle yeterli araç, gereç ve teknik elemana sahip olduklarından, çevre ilçelerden gelen müşterilere de hizmet verebilmektedirler. Sanayi Mahallesi'nde, Cizre ve Nusaybin karayolunu bir birine bağlayan çevre yolunun bitişiğinde 138 bin m² alan üzerine, *Toplu İşyeri Yapı Kooperatifi* tarafından içerisinde 157 iş yeri, cami ve sosyal alanın bulunduğu Midyat Küçük Sanayi Sitesi inşaa edilmiştir. Yakın zamanda faaliyete geçmesi beklenen sanayi sitesine, Midyat Şehri'nde halen dağınık halde bulunan oto tamircileri, oto yıkamacıları, kaynakçı, marangoz gibi işyerlerinin toplanması planlanmaktadır. Midyat Şehri'nde nüfusun ihtiyacı duyduğu mamüller ve ihtiyaçlara göre organize olmuş ekmek fırınları, unlu mamüller üretim atölyeleri, plastik doğrama atölyeleri, mobilya doğrama atölyeleri, matbaa, demir doğrama atölyeleri, kereste bıçkı atölyeleri, dikim evleri, hazır yemek fabrikası, halı yıkama atölyesi gibi çok çeşitli işletmeler bulunmaktadır.

Şehirdeki ev tipi imalât faaliyetleri, ailelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olarak yaptıkları bir takım el sanatlarıyla temsil edilmektedir. Özellikle Halk Eğitim Merkezi bünyesinde düzenlenen kurslar, el sanatlarına çeşitlilik kazandırırken, yaygınlaşmasını da sağlamıştır. Ticari açıdan fazla önem taşımayan ve genelde çeyizlik olarak yapılan bu tür el sanatlarına örnek olarak iğne oyası, dantel örgüsü, mekik oyası, makine nakışı, el nakışı verilebilir Yöre motiflerini taşıyan nakışların turizme kazandırılmasına yönelik girişimler devam etmektedir (Fotoğraf 45).

Fotoğraf 44. Bittim Sabunu üreten imalâthanededen bir görünüm.

Fotoğraf 45. Nakış atölyesinden bir görünüm.

Sonuç

Alan çalışmaları 2004, 2006 ve 2008 yıllarında gerçekleştirilmiş olan bu araştırmada; Midyat Şehri ile ilgili izlenimler, verilere dayalı analizler ve önceki çalışmaların ışığında aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

-Midyat, *Mardin-Midyat Eşiği*, *Mardin-Midyat Basamağı*, *Mardin Plâtosu*, *Mardin-Midyat-Gercüş Eşiği Yöresi* adlarıyla anılan yükseltisi 1200-1300 metreyi bulan plâto sahasında yer alır. Litolojik özellikleri ve morfolojik yapısı itibarıyla bütünlük arz eden bu yörenin **Midyat Plâtosu** olarak adlandırılması uygun olacaktır. Bazı kaynaklarda yörenin en önemli yerleşmesi Mardin Şehri olduğundan, bu eşik sahası Mardin Plâtosu olarak adlandırılmaktadır. Oysa Midyat Şehri plâto sahasının merkezinde, Mardin ise güneydoğu sınırında yer almaktadır.

- Mardin-Midyat Eşiği (veya bir bölümü) için mevcut kaynaklarda ibadet edenlerin dağı anlamına gelen **Tur Abdin** adı kullanılmaktadır. Belirleyebildiğimiz kadarıyla plâto sahasında 98 kilise ve manastır bulunmakta olup, isimlendirme yöredeki ibadethanelerin fazlalığıyla ilgilidir. Bu yapıların dağılım düzenini dikkate alarak, Tur Abdin'nin plâtonun tamamını kapsadığını söyleyebiliriz.

-Midyat Şehri'nin ilk yerleşim yerinin nerede ve ilk sakinlerinin kimler olduğu konusunda çeşitli görüşler bulunmakla beraber kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak coğrafi açıdan şu tespitleri yapabiliriz. Midyat Şehri, kuzeyde Diyarbakır Havzası ile güneyde Suriye düzlükleri arasında doğal bir engel durumundaki Mardin-Midyat Eşiği'nin merkezi kesiminde yer alır. Dolayısıyla Anadolu ile Mezopotamya arasındaki kuzey-güney yönlü askeri ve ticari hareketliliği kontrol altında tutabilmek için bu geçit bölgesinin güven altında alınması zorunludur. Bu düşünce tarih boyunca geçerli olmuş ve saha farklı medeniyetler arasında sürekli el değiştirmiştir. Askeri açıdan böylesi hareketli bir geçit sahasında, yerleşmelerin kimler tarafından kurulduğunu kesin olarak belirlemek mümkün olmamaktadır.

Çalışma alanının içerisinde bulunduğu Mardin Yöresi, Çaldıran Savaşı (1514) sonrasında Osmanlı topraklarına katılarak güven altına alınmış ve

bölgedeki yerleşmeler gelişmeye başlamıştır. Midyat'ta şehirleşme süreci doğuda Kışla Tepe'nin güney eteklerinde yer alan *Midyat Kasabası* ile kuzeybatıda Estel Tepe eteklerindeki *Estel Köyü*'nün, idari ve beledi hizmetler açısından Midyat adı altında birleştirilmesiyle başlamıştır. Bu nedenle her iki yerleşme de Midyat Şehri'nin ilk nüvelerini oluşturur. Şehrin yatay yöndeki büyümesinin bu iki merkez çevresinde eş zamanlı olarak sürmesi bunu kanıtlamaktadır.

-Midyat şehir nüfusu 1990-1997 devresinde, 29.569'dan 61.597'ye yükselmiştir. Bu önemli nüfus artışının temel nedeni, terör olaylarından kaynaklanan göç hareketleridir. Doğal olmayan bu büyüme şehirde temel hizmetlerin aksamasına, işsizlik ve gecekondulaşma sorunlarına yol açmıştır. Ayrıca şehrin Eski Midyat ile Estel kesimi arasındaki seyrek dokulu kesim, 1990 yılı sonrasında konut ve işyerleri ile hızla doldurulmuştur. Midyat'ta halen nüfusun %51,8'inin tarımsal faaliyetlerden geçim sağlaması da yine kırsal kesimden gerçekleşen göçlerle ilgilidir. Diğer taraftan şehre göçle gelen nüfusun bir bölümü, kısa süre sonra ülke içerisine yönelmiş ve şehir nüfusunda düşüşler başlamıştır. Midyat, göçlerin şehirlerdeki sosyo-ekonomik yapıda ve şehir fizyonomisinde meydana getirdiği değişimleri izleyebilmek açısından önemli bir örnektir.

-Midyat Şehri dinler ve diller şehri olarak tanınır. Bu gün Midyat Şehri'nde İslam, Hıristiyan ve Yezidi dinlerine mensup insanlar; aralarında Türkçe, Arapça, Süryanice ve Kürtçe dillerinde anlaşarak bir arada yaşamaktadırlar. Nüfusun konuşabildiği dil ortalaması 2.8 olmakla birlikte, ortak anlaşma dili Türkçe'dir. Şehirdeki Hıristiyan ve Yezidi inancına sahip nüfus, geçmiş dönemlere oranla azalmış durumdadır. Ancak farklı dinlere sahip topluluklar, her dönemde inançlarını diledikleri gibi ve hiç bir taviz vermeden yaşayabilmişlerdir. Halen ayakta olan ve faal durumdaki ibadethaneler bunun en açık delilidir.

-Midyat'ta sanayi faaliyetleri büyük ölçüde atölye tipi işletmelerle temsil edilir. Taş ustalığı (Nahid), gümüş işlemeciliği (Telkâri), şarap üretimi, kilim dokumacılığı ve sabun üretimi yapan işletmeler, bu faaliyetlerini geleneksel olarak sürdürmektedirler. Yakın yıllarda şehir dokusunu ve kültürünü korumaya yönelik çalışmalar ile yöreye gelen turist sayısındaki artışlar, önemini büyük ölçüde kaybetmiş geleneksel el sanatlarına yeniden değer kazandırmıştır. Midyat ve çevresinde yaygın olarak bulunan Midyat Kalkerleri (*Midyat Taşı-Katori*), kolay işlenebilmesi ve bol miktarda bulunması nedeniyle, yörede yapı malzemesi olarak kullanılır. Geleneksel Midyat evlerinin yanı sıra şehirdeki kilise, manastır, cami ve hanlar Midyat Taşı kullanılarak inşaa edilmiştir. Çoğu koruma altına alınmış bu yapılar, turizm açısından büyük önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Adın,H.,2007, Mardin ve Midyat'ta Kullanılan Bina Yapı Taşlarının Bazı Fiziksel Özellikleri. Mühendis ve Makina Dergisi, Cilt.48, Sayı.570, Ankara.
- Altınlı,I.E.,1963,1/500.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası Diyarbakır Paftası ve İzahatnâmesi, MTA Enst. Yayınları, Ankara.
- Altınlı,I.E.,1966, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi (İkinci Kısım), MTA Dergisi No.67, Ankara.
- Akyüz,P.G.,1998, Mardin İli'nin Merkezinde Civar Köylerinde ve İlçelerinde Bulunan Kiliselerin ve Manastırların Tarihi. Resim Matbaacılık A.Ş., İstanbul.
- Arınç,K.,2009, Doğal, İktisadi, Sosyal ve Siyasal Yönleriyle Türkiye'nin İç Bölgeleri. Eser Ofset Matbaacılık, Erzurum.
- Ardel, A.,1961, Güneydoğu Anadolu'da Coğrafi Müşahâdeler, Türk Coğrafya Dergisi, Sayı.21, İstanbul.
- Atalay,İ.,2006,Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası. Meta Basım Matbaacılık Hizmetleri, İzmir.
- Atalay,İ.,2001, Genel Fiziki Coğrafya, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Atalay,İ.,1983, Türkiye Vejetasyon Coğrafyasına Giriş. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yay. No: 19, İzmir.
- Aydın,C.,1964, Tarihte Süryaniler. Sıralar Matbaası, İstanbul.
- Aydın,S.-Emiroğlu,K.-Özel,G.-Ünsal,S.,2000,Mardin Aşiret-Cemaat-Devlet. Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Bilge,Y.,1996,Süryaniler Anadolu'nun Solan Rengi. Yeryüzü Yayınları, İstanbul.
- Biricik, S.A.,1974, Mardin ve Mücavir Mıntıkasının Strüktür ve Jeomorfolojisi. Türk Coğrafya Dergisi, Yıl:22, Sayı:26, İstanbul, s.121-134.
- Boyraz,Z.-Çitçi,M.D.,2005, Kuruluş, Gelişme ve Şehirsel Fonksiyonlar Açısından Gürün Şehri. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı.14, Konya, s.95-121.
- Bulut,İ.,1998,Torul'un Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniversitesi Yay.No.876, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Yay.No.95, Arayştırma Serisi No.35, Erzurum.
- Çevik,A.,2007, İlkçağlardan Ortaçağın Sonuna Kadar Midyat ve Yöresi'nin (Tur Abdin) Tarihi Coğrafyası. Makalelerle Mardin I, Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Cuinet, V., 1891. Turquie D'asie Géographie Administrative Statistique Descriptive Et Raissenné De Chaque Province De L'asie. Mineure. Fasikül:4, Paris.
- Çelik,M.,1987,Süryani Kilisesi Tarihi. Yaylacık Matbaası, C.1, İstanbul.
- Çetin,İ.,2007.Çokkültürlülük, Etnisite ve Dil: Midyat Araştırması Örneği. Mezopotamya'ya Açılan Kapı: Nusaybin. Makalelerle Mardin III, Kültür-Eğitim-Edebiyat, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Dalkılıç,N.,2004, Midyat İlçesindeki Kültürel Zenginliğin Oluşturduğu Mekânsal Dizgenin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- Dalkılıç,N.-Aksulu,İ.,2004, Midyat Geleneksel Kent Dokusu ve Evleri Üzerine Bir İnceleme. Gazi Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt.19,No.3, Ankara.
- Dalkılıç,N.,2007,Midyat : Kültürel Zenginliğin Korunması. Özgül Matbaacılık, İstanbul.
- Daşdemir,D.,2009, Midyat İlçe Merkezi'nin Coğrafi Etüdü. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Erzurum.
- Denker,B.T.,1976, Şehir İçi Arazi Kullanışı. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

- Yayını No.2054, Coğrafya Enstitüsü Yayını No.83, İstanbul.
- Doğanay, H., 1983, Erzurum'un Şehirsel Fonksiyonları ve Başlıca Planlama Sorunları. Atatürk Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, *Yayınlanmamış Doçentlik Tezi*, Erzurum.
- Doğanay, H., 1991, Demografya (Nüfus Bilimi). Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak. Coğrafya Bölümü, Ders Notları, Erzurum.
- Doğanay,H.,1997,Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı, Yay.No.2982, İstanbul.
- Dolebeni,H.,1972,Tarihte Mardin. Resim Ofset Matbaacılık Ambalaj San.Tic.A.Ş.,İstanbul.
- Diñer,B.-Özaslan,M.,2004, İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Erpolat, M.S.,2007, Tapu Tahrir Defterlerine Göre XVI.Yüzyılda Midyat. Makalelerle Mardin I Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Erkanal,H.,2007, Mezopotamya'ya Açılan Kapı: Nusaybin. Makalelerle Mardin I, Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Günay,Y.,1998,Güneydoğu Anadolu'nun Jeolojisi, TPAO Araştırma Merkezi Grup Başkanlığı, Rapor No.3939, Ankara.
- Günay,R.,2007,Cumhuriyet Döneminde Midyat. Makalelerle Mardin I Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Günel,V.,2006, Mardin İlinde Kültürel Çekicilikler ve Turizm Amaçlı Kullanım Olanakları. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ankara.
- Güner, İ.,1997, Iğdır'ın Kentsel Fonksiyonları ve Fonksiyonel Sınıflandırılmasındaki Yeri. Türk Coğrafya Dergisi, S.32, İstanbul.
- Göyünç, N., 1972, Tur'Abdin Im 16. Jahrhundert Nach den Osmanischen Katasterbüchern. Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft. XVIII. Deutscher Orientalistentag. Supplement II. Vom. I. Bis 5., Lübeck.
- Göyünç,N.,1991,XVI.Yüzyılda Mardin Sancağı. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları XIV. Dizi-S.13, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Güncüt,B.,1937, Diyarbekir Tarihi. Diyarbekir Halkevi Neşriyatı, Diyarbekir.
- Ergene,A.,1997,Toprak Biliminin Esasları. Öz Eğitim Basım Dağıtım Ltd.Şti.,Fatih Ofset, Konya.
- İmamoğlu,M.Ş.,1993, Gölbaşı (Adıyaman)- Pazarcık-Narlı (K.Maraş) Arasındaki Sahada Doğu Anadolu Fayı'nın Neotektonik İncelemesi. Hacettepe Üniversitesi, *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Ankara.
- İstatistik Umum Müdürlüğü, 1929,Umumi Nüfus Tahriri. Ankara.
- İş, A.V., 2006, Midyat Dinler ve Diller Kenti. Göksu Ofset, İstanbul.
- İşler,İ.-Çetin,M.,2000,Dinler ve Diller Diyarı Midyat. Midyat Belediyesi Yayını, İstanbul.
- İşler, İ., 2008, Çevreye Uyum Seminer Notları. Midyat.
- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 1997, Mardin İli arazi varlığı. T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Rapor No.47, Ankara.
- Kankal,A.,2007, Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinde Midyat. Makalelerle Mardin I Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Karaboran,H.,1989,Şehir Coğrafyası ve Şehirsel Fonksiyonlar. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt.3, Sayı.1, Elazığ.
- Karpaz, H.K., 2003, Osmanlı Nüfusu (1830-1914) Demografik ve Sosyal Özellikleri. Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kaya,A.C.,2008, Midyat Taşının Kaplama ve Yapıda Kullanılabilirliğinin Araştırılması.

- Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adana.
- Keske,M.,2010, Mardin’de Süryaniler: Nüfus Hareketlilikleri ve Nedenleri. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Van.
- Küçük,Z.G.,2008, Mardin ve Çevresinde Süryaniler. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Adana.
- Koçman,A.,1993,Türkiye İklimi. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay.No.72, İzmir.
- Mardin Valiliği,1973, Mardin İl Yıllığı. Resim Ofset Matbaacılık Ambalaj San.Tic.A.Ş.,İstanbul.
- Midyat Belediyesi,2008,Diller ve Dinler Şehri Midyat, Hürriyet Matbaası, İzmir.
- Nasıroğlu,M.,2010,Batılı Seyyahların Gözüyle Mardin ve Çevresi (Mardin, Nusaybin Ve Hasankeyf). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Şanlıurfa.
- Oktik,N.-Nas,F.,2005,Ulus Devlet Ve Topluluklar: Midyat Örneği. Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı.15, Muğla.
- Öz,Y.,20007, Mardin Yezidileri, İnanç, Sosyal Hayat ve Coğrafi Dağılım. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Özcoşar,İ.,2006,19. Yüzyılda Mardin Süryanileri. Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Yayımlanmamış Doktora Tezi*, Kayseri.
- Özçağlar, A., 1994, Zile’nin Kuruluşu, Gelişimi ve Bugünkü Fonksiyonel Özellikleri Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, S.3, Ankara.
- Öztuna,Y.,1986, Türk Ansiklopedisi-Cilt.20, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.
- Özel,E.,2003, Midyat (Mardin) Ovası Su Kimyası İncelemesi. Fırat Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Jeoloji Mühendisliği Anabilim Dalı, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ.
- Öztürk,M.-Yılmazçelik,İ.,2004, El Cezîre’nin Muhtasar Tarihi. Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Merkezi, Yay.No.9, Tarih Şubesi,Yay.No.8,Elazığ.
- Sarı,S.,2007,Arşiv Belgelerinde Midyat’la İlgili Kayıtlar. Makalelerle Mardin I Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Sezer, L, İ.,1990, Türkiye’de Ortalama Yıllık Sıcaklık Farkının Dağılışı ve Kontinentalite Derecesi Üzerine Yeni Bir Formül. Ege Coğrafya Dergisi, Sayı: 5, İzmir.
- Semerci,M.F.,2008, Mardin Kireçtaşının Yapı Taşı Olarak Araştırılması. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sözer, A. N.,1984, Güneydoğu Anadolu’nun Doğal Çevre Şartlarına Coğrafi bir Bakış, Ege Coğrafya Dergisi, No.2, İzmir.
- Sümer,F.,1998,Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu’da Türk Beylikleri. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XIX.Dizi, Sayı.10., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tandoğan,A.,1998, Demografik Temel Kavramlar ve Türkiye Nüfusu. Trabzon.
- Taş,K.Z.,2007, Midyat ve Çevresinde Türk Hakimiyetinin Tesisi. Makalelerle Mardin I Tarih-Coğrafya, Mardin Tarihi İhtisas Komisyonu Yay.No.7,İstanbul.
- Tolun,N.-Ternek,Z.,1952,Mardin Bölgesinin Jeolojisi. Türkiye Jeoloji Kurumu Bülteni, Cilt.3, Sayı.2, Ankara.
- Tuna,D.,1973,VI. Bölge Litostratigrafi Birimleri Adlamasının Açıklayıcı Raporu. TPAO Raporu, No:813,Ankara.
- Turan,O.,2004,Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi. Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turan,A.,1991, Yezidilerin Toplumsal Yaşayışı. 19 Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

- Dergisi, S.5, Samsun.
- Turan,A.,1994, Güneydoğu Anadolu Yezidileri, Tarihçeleri, Coğrafi Dağılımları, İnançları, Örf ve Adetleri. Eser Matbaası, Samsun
- Tümertekin,E.,1973,Türkiye’de Şehirleşme ve Şehirselleşme Fonksiyonları. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını No.1840, Coğrafya Enstitüsü Yayını No.72, İstanbul.
- Türkünal, S.,1980, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’nun Jeolojisi. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Yayını: 8., Ankara.
- Umar,B.,2009, Türkiye’deki Tarihsel Adlar. İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- Yanmaz, S.,2001, Bir Tasarımın Objesi Olarak Geleneksel Midyat Evi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul.
- Yalçınlar,İ.,1969, Strüktürel Morfoloji II. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü, Yay. No:29, İstanbul.
- Yücel,T.,1987,Türkiye Coğrafyası. Türk Kültürü ve Araştırma Enstitüsü Yayınları:68, Seri: VII, Sayı: A.5, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Yapı Kredi Yayınları,2005, Taşın Belleği Mardin. Cem Turan Ofset, İstanbul.
- Yazıcı, H.,1995. Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Bayburt, İstanbul, Türk Coğrafya Dergisi, S.30, İstanbul.
- Zaman,M.-Doğanay,S.,2000, Şehir Coğrafyası Açısından Bir İnceleme: Gümüşhane. Doğu Coğrafya Dergisi, Sayı.3, Konya.